

На Слідах

ON THE TRACES

Ч. 3 (7)

РІК II.

З М І С Т

	Стор.		Стор.
"Стоп!" — надгробне слово на могилі Інокентія Гізеля	1	О. Козловський: Український Технічно-Господарський Інститут (УТГІ) в Подєбрадах за німецької влади (1939-1945)	17
Потреба музейної конференції в Америці	2	Бід українського Національного Музею	21
М. Міллер: Пам'ятки давнього християнства в Україні	3	Інж. Л. Биковський: Західньо-американська група УВАН	22
Увага! Українці	5	Справлення помилок	23
Д-р Теодор Мацьків: Портрет гетьмана Івана Мазепи	6	Петро Олексієнко: Записки з подорожі	24
Звернення до науковців у справі портрету гетьмана Івана Мазепи	7	Традиційне свято незалежності в Онтаріо - Каліфорнія	25
В'ячеслав Липинський: Портрет гетьмана Мазепи, вручений йому через Академію Могилянську в Києві в 1708 р.	8	"Місто Тіней" і Дізней Ленд"	27
Д-р Любомир Винар: Архів Остапа Грицаця	9	МУЗЕЙНІ ВІСТІ:	
Е. Л.: З боротьби за Український Університет у Львові	10	Пожертви для Українського Національного Музею	29
Проф. Іван Цапко: Козацтво України	11	Повідомлення Українського Національного Музею	30
Заклик Українського Вільного Козацтва	15	До всіх земляків у вільному світі	31
Б. Л.: З споминів про Тернопіль	16	Відзнаки, монети, значки і марки видані Українським Національним Музеєм	32

III КВАРТАЛ

1956

Ontario, California

U. S. A.

diasporiana.org.ua

НА СЛІДАХ

ON THE TRACES

Виходить при Українському Національному Музеї
Онтаріо, Каліфорнія.

РІК II.

III КВАРТАЛЬНИК

Ч. 3 (7)

Редагує Колегія

Редакція застерігає собі право правити мову в надісланих матеріялах.
Кожна підписана автором стаття не завжди висловлює думку редакції.

Адреса Видавництва UKRAINIAN NATIONAL MUSEUM and LIBRARY
312 East "H" Str., Ontario, California

Адміністрації і Редакції 122 E. Maple St., Ontario, Cal.
і канцелярія У. Н. М. і В.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ В ОНТАРІО, КАЛІФОРНІЯ

має такі органи і представників:

ТРОСТИСТИ:

П. Каленик Лисюк, Онтаріо, Кал.
Проф. Р. Смаль-Стоцький, Милвокі, Віс.
П. Теодор Ногаш, Лос Анджелос, Кал.
Пані Катерина Лисюк, Онтаріо, Кал.
П. Петро Олексієнко

УПРАВА МУЗЕЮ:

П. Теодор Ногаш ..... голова
Доц. В. Гаєвський ..... заступник
П. Гліб Старовіт ..... секретар
Инж. В. Сіак ..... фін. секретар
П. Дмитро Кач ..... касир
П. Каленик Лисюк ..... екзек. директор

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

Полк. Михайло Деркач
Инж. Леонід Романюк
П. Антон Бунка

НАУКОВА РАДА:

Проф. Р. Смаль-Стоцький ..... НТШ і УВАН
Дир. Володимир Дорошенко ..... НТШ і УВАН
Доцент В. Гаєвський ..... НТШ
Проф. М. Міщенко ..... НТШ і УВАН
П. Богдан Кравців ..... НТШ

П. Богдан Левицький — заступник директора

REPRESENTATIVES

Argentina: Mr. N. Denysiuk — Buenos Aires
Australia: Dr. E. I. Pelensky — Sidney
Canada: Prof. J. Rudnitsky — Winnipeg, Man.
France: Mr. Petro Plewako — Paris
Germany: Eng. I. Sapaha, Hannover-Buchholz.
Paraguay: Eng. Anton Kuschynsky — Asuncion.
Switzerland: M. Eremijew — Geneva

CORRESPONDENTS

Australia: P. Lopata — Sidney
Argentina: Mr. Eugene Onatsky — Buenos Aires
Belgium: Dr. Petro Popowych
Brazil: Mr. N. S. Dniprowyj — Sao Paulo
Canada: Eng. W. Martync — Winnipeg, Man.
Mr. O. Hy-Holowko — Winnipeg, Man.
Germany: Prof. E. Kostetzky
Italy: Very Rev. Dr. Ivan Choma — Roma.
U. S. A.: Eng. Leo Bykowsky — Denver, Colorado
Mr. Stephan Dushenko — Buffalo, N. Y.
Mr. Roman Kosyk — Rochester, N. Y.
Mr. Peter Oleksienko — Chicago, Ill.
Cap. S. de Shramtchenko — Philadelphia, Pa.
Mrs. S. Hayevska, Irvington, N. Y.

Обкладинка журналу "На Слідах"
роботи мистця Якова Гніздовського.

Умови передплати:

На рік: 2.00 дол. Ціна одного числа 50 центів.

Потреба музейної конференції в Америці

По болюзій втраті національних музеїв та архівів, яку зазнав український народ по другій світовій війні — через окупацію української території більшовиками, прийшла пора культурного відродження й посилення українського життя на еміграції, поза межами нашої національної території. Живий народ не сміє падати духом і хоз втрати були діймаючі, ми мусимо доказати нашим ворогам, що живої душі нашого народу не вбити їм і всі їх пляни на цілковите винищення української нації або перемінити її духовість в напрямку комуністизного інтернаціоналу, покажуться даремними.

Перед у ділянці культурного відродження — ведуть еміграції ЗДА і Канади, де є найбільш скупчення української спільноти і де матеріяльні умовини життя українців куди кращі, ніж в інших країнах нашого нового поселення.

Завдяки ініціативі підприємливих одиниць маємо в ЗДА три нові музеї-архіви в Клівленді, Онтеріо і Шікаго. Коли зитаємо в записках звіти про їх діяльність, то серце радується, як вони гарно розвиваються. Ріст видний тому, що ідея заховання скарбів нашої культури знайшла зрозуміння та викликала відгомін у широких колах української спільноти на еміграції. Це доказ росту української національної свідомости і тим можемо гордитися.

Музеї в Онтеріо та Шікаго мають вже свої власні доми як на позатковоу стадію доволі обширні. Маємо надію, що й українське громадянство Клівленду і околиці, гуртуючи поважну чисельно громаду, завершить в недовгому часі свою культурну будову придбанням власної хати, тим дасть основу під кращий розвиток та скріпить нашу позицію серед американського суспільства.

Як уже було зазначено в числі 6 нашого журналу в статті проф. д-ра Романа Смаль-Стоцького, треба б нам подумати над устійненням тих напрямних розвитку, щоб в засадних справах розвиток музеїв та архівів ішов одним шляхом, по тогках вказаним проф. д-р Р. Смаль-Стоцьким. Музеї і бібліотеки завершують збирання матеріялів. Розвиток Музейництва надалі буде йти своїм природним шляхом поповнення експонатами й матеріялами, а тому бажаним було б, щоб намітити дальші шляхи упорядкування матеріялів, каталоговання їх та використання того що маємо вже зібраного для свого загалу та для гужинців як реклямові вистави. Це може устійнитися і дати напрямок лише музейна конференція, яка б складалась із представників усіх музеїв у Канаді і Америці та бібліотек різних культурних установ як НТШ, УВАН та приватних збирань, які вже мають свої бібліотеки і колекції музейницького характеру.

Є багато питань зв'язаних із музейництвом і бібліотеками, які така конференція могла б поладнати й розв'язати для користи загальної справи.

Як уже зазначив проф. Р. Смаль-Стоцький у своїм дописі в журналі "На Слідах" зєрга 2/6, а саме:

1. Встановлення форми центральної організації музейництва і архіварства для Америки і для всієї еміграції.

2. Конференція повинна б передискутувати й встановити повну співпрацю всіх існуючих музеїв і архівів. Зокрема мала б ухвалити: а) Видання спільного каталогу цінніших експонатів, б) Обмін дублікатами, в) Засади каталогізації, консервації й обезпечення музейного майна, г) Організацію спеціальних доповідей і спеціальних конференцій, організацію спеціальних ружомих вистав, д) Справу співпраці з американськими музеями, евентуально організації по американських місцевих музеях репрезентативних постійних вистав, е) Справу спільного журналу — присвяченого музейництву, є) Конференція повинна звернутися окремою відозвою до громадянства і прилюдно ствердити, що всі музеї-архіви творять у дійсності одну цілість і є власністю української нації. Тому всі вони відкидають думки будь-яких взаємних "конкуренцій", а стверджують, що не конкуренція, а кооперація для добра справи й визвольної боротьби є їх спільною плятформою. Це неважне для якого музею хтось щось жертвує. Бажаним є, щоб усі патріоти та громадяни жертвували музеям усе, що має для музеїв будь яку цінність.

Напевно ще знайдуться інші тожки і думки, які музейна конференція мала б поладити.

Місце для конференції мало б бути в слідній частині Америки як наприклад: Шікаго, Клівленд, Нью Йорк, які є ближже для всіх наших музеїв і архівів та для науковців, що хотіли б прийняти участь в цій конференції.

Така конференція безумовно є на часі і вона дала б великі користи для культурної справи в ділянці музейництва і архівництва.

Редакція

ПАМ'ЯТКИ ДАВНЬОГО ХРИСТИЯНСТВА В УКРАЇНІ

Приєднання до України Таврії (Кримський півострів) висунуло перед Академією Наук УРСР, особливо її Археологічним та Історичним Інститутами, нові великі та відповідальні завдання. Ці завдання полягають в охороні та вивченні знаменитих давньо-християнських пам'яток у Таврії, що мають світове значення взагалі, а для історії України зокрема.

Загально відома та велика культурно-історична роль, яку відіграла південна Таврія з своїми грецькими містами в історії України, але та роль так в античних часах, як і в середньовічних, ще далеко не вивчена й не висвітлена повністю.

Все побережжя Таврії, як і її гірська частина, вкриті пам'ятками різних часів та народів, так підземними, так і надземними. Про ці пам'ятки писали багато всяких споминів, описів, розшукув та дослідів, як і висловляли всякі гіпотези різні мандрівники, відвідувачі, аматори та науковці впродовж кількох сторіч, і висловили їх таку силу, що якби зібрати всю ту писанину, вона створила б цілу книгозбірню. Проте ніяк не можна сказати, що праці по вивченні археологічних пам'яток Таврії було закінчено. Наслідком того ми ще далеко не знаємо, а тому й недоцінюємо ролі, яку відіграла Таврія в історії України та її культури. Тому є всі підстави сподіватися, що дальше дослідження таврійських пам'яток та їхнє вивчення дадуть ще багато нових фактів, вирішать чимало питань та ясніше висвітлять ролі Таврії в історії України, особливо в 9-13 ст. ст.

Південна частина Таврії вкрита горами, що простягаються широким ланцюгом понад берегом моря, загалом від Теодозії аж до Севастополя. Ця гірська частина від 4 ст. н. доби була заселена готами. Вони мали тут своє князівство аж до кінця 15 ст., під протекторатом Візантії. Кримські гори давали добрі природні умови для скотарства, для сковища й оборони. Складаються вони з вапнякового пісковицю, який можна доволі легко обробляти та довбати ручним знаряддям, особливо у вогкому стані. Бурхливі обставини давніх часів привели до того, що ті гори, особливо в природно сприятливих місцях, впродовж довгого часу вкрились т. зв. "печерними городами". Печерні городи звичайно розташовано на мало приступних високих місцях, обведено кріпосними мурами з баштами, а самі міста склалися з великого майдану на верховині гори

з базилікою та палацами і з великої кількості житлових печер, подовбаних у скелях. Житлові приміщення в скелях уявляли собою часто цілі амфіляди кімнат із вікнами, дверима, кам'яними лавками. В скелі ж видобували церкви, господарчі приміщення, цистерни на воду, зернові ями, колодязі, і т. д. Чого не вистачало — добудовувалося з тесаного каменя або з дерева. Кількість печер в одному місці часто сягає кількох сотень. Житлові печери звичайно мали розполіг рядками, що були розташовані в кілька поверхів. Часто печери в глибині з'єднувалися одна з одною, або мали переходи з печер одного поверху на другий. Діставалися до печер по ледве помітних приступках або стежках, вирубаних у скелі.

Залишки таких міст знаходяться біля Інкерману (біля Севастополя), біля Черкес-Керменю, Ескі-Керменю, Мангуп-Кале, Сюйрень, Чуфут-Кале, Тепе-Кермен, Качі Кальон. Бакли та ін. По всіх цих містах знаходяться в значній кількості й печерні церкви. Крім того були і печерні монастирі, що уявляли собою комплекси печерних церков із невеликою кількістю житлових печер біля них. Такі монастирі відомі коло Челтери, Шульдана, Сюйреня та Успенський монастир біля Бахчисараю.

Деякі печерні міста з їх твердинями та церквами були більш менш вивчені та описані, але далеко не всі, а всі ті матеріали, що їх було зібрано, далеко не всі опубліковано. Взагалі ж дослідження та описи всіх печерних міст та споруджень Таврії, як і християнських пам'яток у цілому, далеко ще не закінчено, ведеться випадково і неплано, а тому й досі залишається невиявленою низка питань.

Навіть найперше, засадниче питання про те, хто будував ці величезні спорудження в скелях, не є остаточно вирішеним і всі гіпотези, що висловлювалися в цьому напрямку, можна звести до таких: 1) Печери, як житлові приміщення, в якійсь своїй частині виникли ще в передісторичних часах. 2) Печери та печерні церкви вирубали ще перші християни в часах переслідування християн. 3) Печерні міста та церкви будували аріяни, що втікали на найдальшу околицю Візантійської імперії після Нікейського Собору. 4) Печери та церкви будували ченці, що втікали з Візантії на її окраїни під час іконоборчого переслідування. 5) Будівниками печерних твердинь, міст та церков нарешті були готи, що мали

тут своє князівство від 5 до 15 ст. ст., яке охоплювало всю гірську Таврію, особливо ж її південно-західний кут.

Звичайно, що печерні міста та церкви, в тих великих розмірах, в яких вони дійшли до нас, створилися поступово, впродовж століть та багатьма поколіннями людей. Тому можливо, що всі наведені вище історичні чинники мали якесь місце в тому будівництві. У всякому випадку головна й остання роль в розбудові печерних міст належить готам, як то визнали майже всі дослідники. Візантійський характер печерних церков, фресок та написи грецькою мовою не протирічать тому. Бо хоч готи й створили загальновідомий готський стиль в орнаментатії, проте церковна культура у Кримських готів, як і релігія, були чисто візантійські і готських архієпископів та єпископів становила Візантійська патріархія.

Звичай спорудження печерних церков починається від перших часів християнства і вони відомі в Римі, південній Італії, Сіцилії, в Єгипті, Малій Азії та в Грузії. В Україні печерні церкви найбільш відомі в Києво-Печерській Лаврі та Святогірському монастирі над Доном. Знайдено було також давні печерні церкви і над Нижнім Доном, де вони вирубані не в скелі, а м'якому ґрунті, в кручі. Вони пов'язуються тут із візантійськими залагами з 9 ст. та слов'янськими селищами 10-13 ст. ст.

Очевидно, що виникнення найдавніших християнських печерних або підземних церков, "крипт", було обумовлено насамперед переслідуванням християн, далі боротьбою в самій Церкві, постійними війнами, навалами варварів та іншими небезпеками.

В Україну будівництво печерних церков було перенесено, очевидно, разом з християнством, з Візантії, і той вплив йшов безпосередньо через "Корсунь", що був в тих часах візантійським культурно-церковним осередком у Таврії.

Першу печерну церкву в Україні, про яку маємо писемні відомості, видовбав Св. Антоній Печерський під час виникнення Києво-Печерської Лаври, коли в нього назбиралося братії вже 12 чоловіків, в половині XI ст. А першу житлову печеру, в тій же горі, видовбав Митрополит Іларіон на початку XI ст. Згодом печерних церков у Києво-Печерській Лаврі було видовбано ще 5, які й дійшли до нашого часу. Всі вони, як і перша, пороблені очевидно в давніх часах, дуже малі й за своїми розмірами, як і всі найдавніші крипти, цілком подібні до таврійських печерних церков.

Від 1928 р. "Государственная Академия Истории Материальной Культуры" (ГАИМК) в Ленінграді створила була в своєму складі

"Готську Групу", яка мала завданням дослідження та вивчення готських пам'яток у Таврії, насамперед печерних міст. Група впродовж трьох років переводила досліди, головним чином одного з найбільших давніх міст у Таврії, звалища якого звуться тепер "Ескі-Кермен" (давня твердиня по турецькому). У справі розуміння пам'яток гірської Таврії в Готській Групі виникли протиріччя, а далі й сама група була зліквідована, далеко не виконавши свої широко zakresні завдання. Пізніше досліди деяких окремих пам'яток Таврії переводили так місцеві археологи, як і найкращі візантологи з ГАИМК. Проте, покищо, з усієї дослідчої літератури по археології та історії гірської Таврії найбільше значення мають праці Готської Групи, видані окремою книжкою, в якій наведена також бібліографія майже всієї попередньої літератури до вивчення Таврії та її печерних міст. (Див. "Готский Сборник" Известия ГАИМК, т. XII, вып. 1-8, 1932).

Як зразок печерних міст та церков можна навести деякі риси Ескі-Кермену. Він був розташований у середині гірської Таврії, на окремій скелистій горі, височиною 20 мтр., що має плоску верховину та круті, майже сторчові схили. Площу на цій горі було обведено мурами та баштами з тесаного каменя. Посеред площі — великий майдан із базилікою в центрі. В цьому акрополі були й будинки, водотяг із череп'яних рур, колодязь видовбаний у скелі з приступками аж до самої води, цистерни на дощову воду. На гору йшла дорога, вирубана в скелі, укріплена дозорними баштами та бойницями, що заходила до акрополю через велику кам'яну браму. По всіх боках цієї "столової гори" було вирубано десятки й сотні печер та печерних церков, біля яких також чимало могил, вирубаних у скелі, зернових ям, тощо. По більш пологістому схилу гори, що складався з більш м'яких порід, розташовано великі цвинтарі, з могилами погоняними в ґрунті.

На 6 клм. на схід від Ескі-Кермену, на тій же "столовій горі", розташоване було друге велике печерне місто з печерними церквами, залишки якого звуться тепер "Мангуп-Кале". Це були два найбільші міста з твердинями в середньовічній Таврії-готському князівстві. Немає сумніву в тому, що Мангуп-Кале є звалищем останньої готської столиці Теодоро, яку остаточно зруйнували турки в 1475 р. і тоді забили останнього готського князя, що звався в тогочасних венеційських документах "Домінус Саїк", а в московських — "князь Ісайко".

Відомий скельний монастир князівського часу знаходиться також у Західній Україні біля с. Бубнище, Болексівського повіту, Станиславської області. Цей монастир обведений із одного боку валом. (Досліди переводив проф. Яр. Пастернак). Таким чином скельні церкви та монастирі відомі по всьому терені України князівського часу. В Росії ж такі церкви — невідомі!

Печерні церкви, насамперед, не мають обов'язкової для наземних церков орієнтації вітварем на схід і їхній напрямок визначається напрямком кручі, в якій видовбана церква. Печерні церкви уявляють собою зовсім невеличкі прямокутні приміщення і мають звичайний розмір 2 × 2 × 20 мтр. Стеля в формі звода. По обох довгих стінах до амвона — висічені в стіні лави для сидіння. Під іконостасом вирубався поріг, самий же іконостас робився дерев'яний, від якого в більшості церков збереглися пази в основі та в стінах. Судячи по цих слідах іконостаси були високі, лише мало не сягаючи стелі. Цікава подробиця, яка вказує на те, що високі іконостаси набували такого розвитку, в певних умовах, вже в візантійських часах і, очевидно, ця традиція збереглася в українських церквах і в наступних по тому часах. Між тим звичайно прийнято було вважати, що високі іконостаси пов'язані лише з українським бароковим стилем і їхній розвиток відноситься до 18 ст. У вітварі церков знаходився престол, звичайно у вигляді куба вирубаного з каменя. Іноді престол робився впритул до короткої стіни вітваря. Якщо престол був посеред вітваря, то в короткій стіні вирубали лавку, а над нею невелику нішу, неясного призначення. Багато печерних

церков Таврії мали по стінах фрески та декоративне розмальовання, іноді з підписами грецькою мовою. Печерні церкви з фресками або залишками фресок, відомі в Ескі-Кермені, Мангуп-Кале, Сюйрені, Інкермані, та ін.

Печерні міста та печерні церкви в Таврії знаходяться в стані погібаючих пам'яток. Уже мандрівники кінця 16 ст. звертали увагу на те, що в печерних церквах пастухи поробили скотинячі стайні та тирла "і там, де колись розлягалися пахоці від ладану, нині лише смердить гній". Дослідники ГАИМК-у також меланхолійні і обережно стверджують, що й тепер деякі печерні церкви використовуються під загоном для худоби, а в деяких церквах фрески мають сліди навмисного пошкодження, і що взагалі ці першорядні пам'ятки не добре охороняються. А треба було б сказати — ніяк не охороняються, а лише руйнуються.

Советська влада не спроможна зберегти такі видатні пам'ятки минулого, а може й бажає їхньої загибелі, і ті пам'ятки гинуть на очах. Тому дуже й дуже потрібно видавати описи та рисунки тих пам'яток друком, поки ще не пізно, яко джерела, без ніякого марксівського висвітлення.

Очевидно Академія Наук УРСР в якійсь мірі відчуває катастрофальний стан таврійських пам'яток і в цьому році оголосила передплату на книгу — "Історія і археологія древнього Крима" на 20 друкованих арк. Ця праця має охопити давню історію Крима до 5 ст. н. д. Треба сподіватись, що далі буде видано і наступний том, що мусів би охопити християнські пам'ятки Таврії 5-15 ст. ст. н. д.

УВАГА! УКРАЇНЦІ

Український Національний Музей в Онтаріо, Каліфорнія, приймає на переховання пакунки, які повинні бути розміром не більші як 24 × 36 × 12 цалів, в дерев'яних пачках, а коли в паперових, то розмір має бути не більший як 12 × 18 × 6 цалів. Добре запаковані і обв'язані шнурками чи дротом. Бажаним є, щоб були пакунки запечатані сур'учем (ляком).

Приймається лише речі, які мають зв'язок із українською культурою, як архіви, образи, скульптура, кореспонденція, прапори, відзнаки та інше. Образи, скульптуру чи ручні вироби Музей може виставити для оглядин у Музеї як експонати, на бажання власника.

Всі речі - пакунки, здані до переховання, залишаються власністю власника. Він має право відібрати їх коли захоче. Після смерті власника зде-

понованих матеріалів, всі пакунки, що їх він здепонував, переходять на власність Музею.

Всі матеріали в Музеї забезпечені від вогню, землетрусу, повені, вандалізму та пошкодження при переносі, а також від крадіж.

За переховання пакунків Музей нічого не рахує.

Подумайте, українці, як часто в нас по домах нищать музейні речі від пожеги, вогкості, випадковості, чи навіть по смерті власника все це викидається як "непотрібні речі" чи роздається сусідам.

Зберігайте все, що відноситься до української культури, і пересилайте до нашого Музею.

Управа Українського Національного Музею в Онтаріо, Кал.

ПОРТРЕТ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ

Перед недавнім часом ми дістали від нашого співробітника і великого прихильника нашого музею — д-ра Теодора Мацькова з Клівленду, Огайо статтю, а радше, як він каже, раніше виголошеній реферат на тему: "Портрети гетьмана Івана Мазепи" і його нижче оголошуємо.

Особа гетьмана і його доба фасцинують не лиш українців, але можна сказати, широкі світові кола, особливо в Європі. Займаються ними в першій мірі історики, а численні архіви Європи чекають на прослідження цієї доби та становлять невичерпне джерело дослідів для наших молодих науковців. Ці джерела дадуть можливість вибитись не одному нашому таланові наверх.

До одних із останніх визначних науковців у цій ділянці належав і наш передчасно померлий — невіджалуваної пам'яті — д-р БОРИС КРУПНИЦЬКИЙ, який присвятив цій ділянці немало труду, коштів і часу та дійшов до неабияких поважних вислідів.

Присвячуючи велику вагу цій історичній добі — ми стрималися з оголошенням цінної статті до часу підшукування найбільш правдоподібного портрету гетьмана Івана Мазепи, щоб вказати читачам на властивий вигляд гетьмана.

Ми віднесли до визначних людей у Швеції і Англії за допомогою. На жаль, наші дотеперішні зусилля не увінчалися покищо бажаним успіхом, але ми не занедаємо справи і маємо надію, що у своєму часі пропонуємо читачам виследи наших розшуків.

Покищо подаємо нашим читачам працю д-ра Теодора Мацькова — під наголовком — "Портрети І. Мазепи", а також переклад "З Дзюв України" історика Вячеслава Липинського як джерело найбільш подібного портрету тих часів — подарованого Могиллянською Академією в Києві — гетьманові Мазепі в році 1708 ще за його життя. —

Редакція

Портрети Гетьмана Івана Мазепи, які тепер є нам доступні, можна поділити на 3 групи:

А. Портрети найбільше правдоподібні,

Б. Портрети менше правдоподібні,

В. Портрети зовсім неправдоподібні або фантастичні.

А.

До портретів першої групи зачисляємо портрети Івана Мазепи, які постали за життя його, то є перед 1709 роком, а таких є два: 1. Портрет на гравюрі Леонтія Тарасовича з 1695 року. Гетьман представлений у віці коло 55 літ із булавою в лівій руці, оточений алегоричними постатями, в панцирі, безвусий.

Під портретом намальовані всі інсигнії влади, що їх гетьман мав за життя, то є — каламар, печатка, хоругва, булава.

Цьому портретові закидають (здається з російського боку) що це портрет генерала Шереметієва. Коли порівняти оба портрети — Івана Мазепи і ген. Шереметієва, то зараз впадає в очі — що Шереметієв є зображений у французькій білій перуці, лице подовгасте, досить гострий і довгий ніс. Гетьман Іван Мазепа, подібно як і цар Петро I., не давав себе малювати в перуці, бо ніколи її не носив, а сам цар так ненавидів французький стрій, що носив його тільки в офіціальних виступах на дворі.

2. Портрет, що був надрукований у німецьким двірським часописі "Ді Европеїше Фама" в 1704 році. Часопис цей описував події на дворах тодішньої Європи і був призначений до вжитку пануючих і вищого суспільства початку XVIII століття.

Гетьман Іван Мазепа зображений там як старий мужчина у віці около 65 літ, перед наметом із булавою в лівій руці і панцирі, на який накинене хутро. Підписано: "Йоганнес Мазеппа, Козакорум Запоровієнзум Супремус Беллі Дукс". Цей портрет має всі ознаки правдоподібности, як щодо віку гетьмана, так і щодо постаті його, і дотепер ніхто не видвигнув заперечення чи поважної критики цього портрету.

Б.

До портретів другої групи зачисляємо всі портрети, які не постали за життя гетьмана, і є мало правдоподібні та не видержують критики. До них належить портрет а) зо збірки Бутовича; б) портрет з замку в Підгірцях у Галичині; в) портрет у королівській галерії в гріпсгольському замку в Швеції; г) всі інші портрети, які появилися в Росії, на Волині, Америці і т. д.

1. Портрет Івана Мазепи зо збірки Бутовича не відповідає гетьманові — з огляду на товсте округле обличчя і досить опасисту постать, та, мабуть, є портретом гетьмана Івана Самойловича;

2. Портрет із замку в Підгірцях — з бородкою, сухорляве лице, середнього росту — правдоподібно може бути портретом гетьмана, а не Станіслава Потоцького як деякі думали. Цей портрет був поміщений у праці проф. Єнзена про Мазепу на шведській мові.

3. Портрет із королівської гріпсгольмської галерії в Швеції представляє Мазепу середнього віку около 35 літ з булавою в лівій руці, без бороди і з вусами "на польський спосіб". Цей портрет друкований є також в праці проф. Єнзена, але візниться від портрету, який подав д-р В. Луців у своїй праці п. з. Гетьман Іван Мазепа, Торонто 1954.

4. Всі інші портрети гетьмана Івана Мазепа є наслідуванням портрету Мазепа з історії Бантиш Каменського Осіпова. Це є портрет віднайдений на Волині і поміщений у збірнику Мазепа 2 том Варшава 1938 - 1939. Портрет віднайдений у 1937 році в Америці, як і портрет подарований п. Каленикові Лисюкові для музею і друкований в журналі "На Слідах" — всі ці портрети не мають більшої вартости, а є тільки спробою Росії внести в цю справу ще більше заколоту й непорозуміння. Сюди належить також портрет Нікітіна, знайдений у Москві, і портрет Різниченка знайдений у Батурині.

В.

До третьої групи портретів належать ті портрети гетьмана Івана Мазепа, які з особою гетьмана не мають нічого спільного, а є тільки фантазією самих малярів. Сюди належать портрети Мазепа Куриласа, Дядинюка, Норбліна, портрет поміщений в "Атенеум", фантастичний портрет з перами на шапці, поміщений в історії України Грушевського і т. д.

1. Маляр Курилас (а не Івасюк, як думає д-р Луців) намалював досить добрий портрет Мазепа, цей портрет загальнолюблений в Україні, цей портрет в Галичині, однак є тільки фантазією маляра.

2. Портрет Дядинюка є фантазією, як усі інші його історичні портрети і не відповідає особі гетьмана.

3. Портрет Гетьмана Івана Мазепа Норбліна. Історія того портрету Мазепа дуже цікава й оригінальна, так що варто з нею познайомитися, бо ще до недавня цей портрет помістили у своїх працях про Мазепу наші історики: Олександр Барвінський, д-р В. Луців у своїй праці про Мазепу і другі.

З кінцем 19 століття польський князь, будучи в Парижі, познайомився зо славним вже тоді французьким малярем Норбліном і забрав його з собою наперед до Лондону, а відтак до Польщі, яка була тоді під Росією. Норблін малює для князя портрети, краєвиди і перебуває кілька літ у Польщі і щойно на старість вертається до Парижа, де вмирає. Норблін належить до найліпших малярів тодішньої Франції. На дворі польського князя (здається Чарторийського) пізнає Норблін економа-жида, якого прозивали "Мазепою", і малює з нього портрет і підписує "Мазепа". Це було причиною, чому стільки літ цей портрет уважано за правдивий портрет гетьмана Івана Мазепа.

Норблін малює з оригіналу тільки лице, а решта образу, то є борода, фантастична шапка, кирея - плащ це все фантазія самого Норбліна, мальована етапами вже без участі портретованого "Мазепа". Всі ці стадії портрету в числі около 12 є зібрані в архіві Норбліна і можна їх оглянути в Національній Бібліотеці в Парижі.

Ця історія з портретом Мазепа Норбліна подана в польській книжці п. з. "Норблін в Польщі", яка появилася друком у Львові 1912 р. і яка знаходиться в Нью Йорку в "Паблік Ляйбрері" 5 Ave. і 45 вул.

Належить додати, що на підставі шведських джерел (як подав бл. п. д-р Борис Крупницький у своїй праці про Мазепу) учасники шведи під Полтавою 1709 року, які самі виділи гетьмана Івана Мазепу на полі битви, подавали, що він з лица був подібний на покійного шведського генерала інженерії королівських військ графа Дальберга, який помер 1695 р.

Дійсно коли порівняти портрет графа Дальберга і портрет Івана Мазепа, що був уміщений на гравюрі Леонтія Тарасовича 1695 року — то їх схожість впадає сама в очі. Кольоровий портрет графа Дальберга знаходиться між портретами визначних шведів у шведській енциклопедії.

ЗВЕРНЕННЯ ДО НАУКОВЦІВ

У СПРАВІ ПОРТРЕТУ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ

З уваги, що впродовж 18 століття і пізніше — царська влада нищила портрети гетьмана Івана Мазепа та всі його пам'ятки, — винайдення правдивого портрета гетьмана має для України історичне значення. Тому хвальних читачів, а особливо науковців, істориків та всіх, яким дорога пам'ять гетьмана

Івана Мазепа, прохасмо допомогти нам у підшукуванні матеріалів до того портрету для використання нашою редакцією. Матеріали можна б ще знайти в Швеції, Німеччині, Фінляндії, Туреччині чи деінде. Надіслані матеріали на випадок бажання з подякою звернемо.

Портрет гетьмана Мазепи, вручений йому через Академію Могилянську в Києві в 1708 р.

У продовженні думки д-ра Мацькова подаємо переклад із польської мови з твору В'ячеслава Липинського: "З Дзюв України" — виданого в 1912 році — уступ, дотичний портрету гетьмана І. Мазепи. — Редакція.

Іван Мазепа Колединський писався також Колодинські-гербу Курч "роду — як каже Самовидець — шляхоцького старожитної шляхти української у войску значної", від р. 1707 князь "св. цісарства римського", був сином Степана, чернігівського підчашого, власника Мазепинець коло Білої Церкви, і Марії Магдалини Мокієвської, пізнішої ігумені дівочих монастирів печерського, київського і глухівського. Вже з дому батьківського вінніс він глибоке прив'язання до старинної грецької віри і до рідної культури. Як гетьман — спеціально піклувався про добро церкви і намагався сильно піднести освіту в Україні.

Його фундування це прекрасна могутня церква Вознесення в Переяславі, опісля нова церква у монастирі св. Миколая Пустинського, він відновив Печерську Лавру і є фундатором з. зв. святої Брами разом із оточуючим Лавру монументальним огороженням, він відбудував на ново братську церкву Богоявлення в Києві, не числячи дрібніших його дарів до всіх майже важніших святинь і монастирів.

Не менші заслуги положив Мазепа для найвищої тоді школи в Україні — Могилянської Академії в Києві. "Маючи респект і рейрейментарскую пантронствующую прихильність", як писав у своїй універсалі з р. 1702 — для того святоблнного Київсько-братського Зібрання, в яким "многими трудами ко общой Церкви Божой й Малоросійської (по офіційній тодішній титулятурі) нашої отчизни пользі і потреби науки визволення от правуються", ставить він новий будинок для Академії — відомий сьогодні під назвою "старого корпусу", обдаровує його щедрих наданнями в землі, огортає своєю протекцією супроти російського уряду. Отже ім'я гетьмана було оточене великою честю між представниками торішньої нашої науки й культури. Відомо, що по полтавському бою — ректор Академії за часів Мазепи, потім архимандрит крупницького монастиря в Батурині, Гедеон Одорський — засланий був до соловецького монастиря на Білому морі за свою приязнь із Мазепою. Це саме — клятва, кинена на гетьмана київським митрополитом Йоаса-

фом Крюковським — його давнім приятелем — щоб приподобатись урядові та врятувати себе — не вхопила митрополита від депортації до Тверу. Що ж говорити про часи, попереджаючи полтавський погром. Чейже школу-колегію, фундовану митрополитом Могилою, почали звати тоді "Академія Могиляно-Мазепіана". А на однім науковім торжестві в р. 1708 вручено гетьманові "штих, роботи Данила Галаховського, у формі плякату, друкованого на темно жовтім атласі, що представляє апотеозу могутнього протектора української Академії".

Репродукція того штиху зроблена з фотографії оригіналу, що знаходиться в бібліотечці гр. Красінських у Варшаві. Фотографію цю за ласкавим посередництвом д-ра Кентжинського дістав із Варшави невіджалованої пам'яті, передчасно померлий Василь Доманицький, від якого дістали ми позволення репродукування тої фотографії в нашій пам'ятковій книжці і якому лиш завдячуємо можливість жертвування нашим читачам подобизни цієї цікавої старовинної нашої штуки й нашої минувшини.

Переховалася ця старовинна пам'ятка в доволі оригінальних умовах. В часах, коли все, що мало який-небудь зв'язок з Мазепою, нищено немилосердно — академічний портрет, що уявляє апотеозу гетьмана, уникнув подібної долі в той спосіб, що був якоюсь благородною рукою підшитий під церковну плаценицю. Випадково там віднайдений — перейшов вкінці на власність бібліотеки гр. Красінських. Штих Данила Галаховського був провірюваний кілька разів і має досить багату наукову літературу. Згадав про нього перший Константин Лоський, потім Колачковський, подрібний опис дав Ровінський, згадавав Лазаревський, в р. 1909 писав про нього А. Г. в дневнику "Діло", д-р В. Барвінський в "Руслані" і вкінці п. В. Лепкий на підставі фотграфії бл. п. Василя Доманицького подав там же опис того штиху, опис який подаємо нижче:

Гетьман представлений у панцирі і зброї. Права рука сперта на гербі Мазепів, в лівій щит — охороняючий постать. На голові шолом з трьома струсиними перами. З-під відвертої прилбиці показується лице чоловіка старшого, але енергійного й повного достоїнсти. Ніс довгий — уста видатні, долішня щока висунена вперед, вус замашний, під шоло-

мом мабуть перука. На грудях ордени, а через рам'я стяга. Гетьман убраний у плащ, частинно звисаючий до землі, а частинно розвійний. По правій стороні шість алегоричних постатей, що означають — науки, штуки і чесноти, а наліво дві: віра й батьківщина. Всі в покорі схиляються перед гетьманом, немов би, благали його про опіку й поміч, вказуючи на страшну бур'ю, яка шаліє довкола на землі й на небі. Валяться мури домів та церков, кораблі борються з хвилями, гине народ під руїнами батьківщини. З кривок і відвертих челюстів вилазять якісь страшні апокаліптичні потвори. "Рятуй нас" здається кличуть ці символічні постаті до гетьмана, що стоїть на острові серед розбурханих челюстів, оточених його фантастичним вінком. Угорі в сокулім а сумнім мочоті взносяться в ліпшу

небесну країну люди заслужені для родимої культури й православної церкви. Під ними — з темних хмар, що гримлять страшними громовицями, вилітає чорний 2-головий орел.

На стяжці, що коронує штих напис із Го-рація в оригіналі по латині — а по українськи то значить: "Без тривоги ляже під руїнами світу, що валиться". На долині дедикація також в оригіналі по латині, а по українськи то значить: "Найдостойнішому і Найяснішому Пану Іванові Мазепі — Військ С. Ц. В. Запорозьких — Гетьманові ордена св. Андрія Апостола і кавалерові білого орла. Від Бога вибраному, даному, укріпленому Батькові Вітчизни, оборонцеві церкви в мирі і війні — умістностей знатоків і патронів. Кожночасному переможцеві ворогів і неприятелів. В щасті і нещасті наймудрішому керманичеві".

Д-Р ЛЮБОМИР ВІНАР

Архів Остапа Грицяя

7-го травня 1954-го року в мюнхенському шпиталі закрив свої очі на вічний супочинок д-р Остап Грицяя, поет, письменник, науковець і визначний публіцист. Незважаючи на старечий вік і фізичне вичерпання, О. Грицяя ці на хвилину не випускав із рук свого творчого пера.

По його смерті залишилася доволі обширна й різноманітна його спадщина. Архів О. Грицяя під сучасну пору знаходиться головню в Мюнхені під опікою проф. Гната Мартинця, значно менша частина знаходиться в мене в Клівленді. Опис архіву зложив проф. Г. Мартинець разом із ред. Романом Данилевичем. Творча спадщина письменника міститься в 32-ох течках.

В нашому описі архіву будемо намагатися докладніше зупинитись над деякими недрукованими творами Остапа Грицяя, що ждуть на свого видавця.

* * *

ТЕЧКА ч. 2.

"Антологія української поезії в німецьких перекладах мого пера". (Відень 1915-1916 — Прін 1952).

Як відомо, О. Грицяя був одним із найкращих перекладачів поезій Т. Шевченка і І. Франка на німецьку мову. Його антологія української поезії охоплює наступних поетів: Шевченко, Котляревський (уривки з Енеїди), Гребінка (7 перекладів), Шашкевич (1), Могильницький (2), Щоголів (2), Глібів (2), Федькович (3), Маковей (6), Самійленко (6),

Черняхівська (2), Дніпрова Чайка (2), Шурат (3), Черняхівський (3), Лепкий (5), Карманський (5), Пачовський (5), Твердохліб (2), Яричевський (1), Луцький (1), Пчілка (1), Альшевська (2), Кічура (1), Черкасенко (5), Шнайдер Юлія (6).

Кожний переклад попереджений короткою характеристикою даного поета.

ТЕЧКА ч. 3

"Релігія, як двигун моралі й культури" (Машинопис 28 стор.).

ТЕЧКА ч. 4:

В цій течці знаходяться оповідання з циклу "Казка про людину". Всі вони були вже друковані в журналі "Воля", що появлявся у Відні за редакцією проф. В. Піснячевського. "Етрурійська Ваза", "Про султана і його жінку", "Невольник", "Про смарагдову оазу".

ТЕЧКА ч. 5:

а) Доповідь в день вождів про Данилишина і Біласа. б) Україна край невмірущої краси (нарис). 1. Слідами найдавнішого минулого. 2. Любов українського поета до рідного краю. 3. Ковжун: Українське різьбарство. 4. Ізмагд: Шляхами української книжки.

ТЕЧКА ч. 6:

"У Велику П'ятницю в дев'яту годичу" (оповідання, рукопис стор. 101). Оповідання готове до друку.

ТЕЧКА ч. 7 "В ніч св. Миколая" (спенічна картина на 2 дії, стор. 35).

ТЕЧКА ч. 8: Гетте — примітки, завваги, цитати.

ТЕЧКА ч. 9: "Свята Ніч" (драматична картина в двох відслонах).

ТЕЧКА ч. 10: "Блакитна Мадонна" (оповідання стор. 114, готове до друку).

ТЕЧКА ч. 11:

а) Барви у Шевченка (доповідь із 3 квітня 1947). б) Христя Альчевська (замітки). в) Кістяк (нарис — був друкований у "Волі" 1920 р. г) Про три світила (Зеленосвяточна молитва), г) "Золоті стовпи" (Про молодість Шевченка). д) "Про Анандра і змія" ("Воля 1921), Єрусалим ("Воля" 1920). "Христос Воскрес" ("Воля" 1920), "Палас пожором серце мос" (Розбудова Нації 1930-роки).

ТЕЧКА ч. 12: Відень 1942 (Нарис, 15 стор.). Леся Українка (доповідь).

ТЕЧКА ч. 13: Шляхом Вифлємської Зорі (Різдвяна казка в 2 відслонах, 1947).

ТЕЧКА ч. 14: а) Золотий Парнас — книга перекладів із світової поезії (25 стор.), б) Бласні вірші.

ТЕЧКА ч. 15: "Золотий Вінець" (драматизована легенда про княгиню Ольгу на 4 відслони).

ТЕЧКА ч. 16: Ідеологічні основи християнського об'єднання (доповідь).

ТЕЧКА ч. 18: Кармена (нарис, готовий до друку).

ТЕЧКА ч. 19: Про французьку літературу (доповідь), Про Т. Шевченка (дві доповіді), Ми християни (доповідь), Жіноцтво і його культура у нас (два реферати), Про Президента Петрушевича (спогад); Зо святом зброї (святочне слово), Два реферати про духа Москви; Інценізація "Тополі" Тараса Шев-

ченка, Стефаник і Черемшина (доповідь); І. Франко як творча особистість (дві доповіді), Про Ульяну Кравченко (не друковано), Про Ольжича (нарис-спогад, не друковано).

ТЕЧКА ч. 20: "Аніма Універсаліс" — це обширна релігійно-філософська містерія, писана німецькою мовою. Твір складається з XVI-ох сценічних картин історичного характеру. Цей твір, на жаль, не був переложений на українську мову.

ТЕЧКА ч. 21: "Пані з брилянтами" (оповідання, готове до друку). Тут також містяться 17-ть "Щоденників" проваджених д-р О Грицаєм від 1945 р. до 1954. Також містяться тут багато друкованих легенд.

ТЕЧКА ч. 22: Тут містяться переклади з творчості І. Франка на німецьку мову і оригінальні вірші О. Грицяя.

ТЕЧКА ч. 23 і 24: "Дух Москви і українська душа в літературі" (4-ри доповіді), Жінки і жіноцтво (реферат), Ціла низка не закінчених оповідань.

ТЕЧКА ч. 25: Переклади з німецького (Гайне і Гете).

ТЕЧКИ чч. 26-32: В цих течках головню містяться студійні матеріали. Вирізняється реферат про Катрю Гриневичеву.

За останніми відомостями з Мюнхену довідуємося, що там створено окрему комісію, яка має заопікуватися спадщиною О. Грицяя. Думаю, що найкращим вшануванням пам'яті нашого письменника був би збірник присвячений його творчості, як також окремий том можна присвятити недрукованим творам Покійного. ✓

З БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ЛЬВОВІ

Доповнення до статті з попереднього числа

В числі 6 "На Слідах" поміщено фрагменти споминів із боротьби за Український Університет у Львові.

По висланні цієї статті до друку, мені вдалося добути фотокопію учасників, заарештованих у році 1907 студентів університету і політехніки у Львові. Це тепер — унікал і репродукція цієї фотокопії буде поміщена в альманаху, що його готувать в англійській мові редакційна колегія Комітету по влаштованні з'їзду в листопаді 1956 р. в Нью Йорку.

В моїй статті я подав з пам'яті прізвища учасників, а тепер бачу, що я поминув багатьох із них. Щоб дати свідоцтво правді для будучих поколінь, а з другої сторони, щоб охоронитись від закидів поминення когось, подаю додатково прізвища поминених учасників:

До I групи (студентів філософії) 41. Бабій О. 42. Васілевський 43. Глушкевич 44. Проць 45. Ткачук Семен.

До II групи (студентів права) 38. Бекесевич Петро 39. Гладкий Семен 40. Сологуб, 41. Стислович Микола, 42. Колтунюк 42 Конашевич.

До III групи (студенти політехніки) 7 Нагірний Євген.

Мильно вписано як учасників в I-ій групі — Ставничий Теодосій, а в III-ій групі Кравців Михайло.

В дотеперішнім списку I-ої групи мильно видруковано: має бути: 21. Онофер, 26-Рахинський, а 39. Шайдицький.

В. Л.

КОЗАЦТВО УКРАЇНИ

✓
Розвал царської імперії в революцію 1917 р. та подих волі збудили приспані козацькі мрії в серцях українців як у військових частинах на російських фронтах, так і в запллі. Багато було в Україні тих, хто ще не забув про минулі, славні діла своїх козацьких предків, а приспана козацька традиція, наперекір намаганням російської влади, ще з часів знесення старої Гетьманщини, Слобідського Козацтва й Запорозької Січі, з подихом наставшої волі та першими кроками до української державности — відродилась у Вільному Козацтві.

Це козацтво названо було вільним тому, що з власної ініціативи, без наказу якоїсь влади творилося стихійно за покликом серця та власного розуму..

Вибух революції приніс безладдя майже в усіх галузях життя України. Створена Українська Центральна Рада ще не мала подостатком сил, щоб унормувати хаос; ворог був іззовні та всередині. Українізація військових частин на фронтах не давала бажаних наслідків, а до цього ще й долучилася дезорганізація шляхів в Україну та спротив москалів.

Створені в самому Києві українські військові частини були кволі, і в кращому випадку, як не розкладались під впливом більшовицької пропаганди, то часто ставали "нейтральними", все це при російській команді в Києві (командувач київської військової округи полк. Оберучев).

І ось у народніх масах, спершу між селянством виникає потреба творити свою допомічну силу для боротьби проти анархії й безпорядку. Маса, з усіх прошарків народу, стають на традиційний шлях своїх козацьких предків, що йшли колись до боротьби за волю для свого народу, за волю України. Постає в Києві для плекання лицарських традицій козацький клуб ім. гетьмана Полуботка під проводом пор. Міхновського.

Відомо, що одним із перших ініціаторів організації Вільного Козацтва України був бунчужний Семен Гризло. Він походив із старого козацького роду Звенигородщини. За прикладом зорганізованого ним В. К. на Звенигородщині, з'явилися станиці В. К. по інших повітах Київщини, на Полтавщині, Катеринославщині, Херсонщині, Волині, Поділлі, Чернігівщині та Слобжанщині. Також був чинним в У.В. К., в Києві осаул І. Полтавець-

Острианиця, в Одесі ширили ідеї козащини серед вояків українців полковий ветеран. лікар д-р Луценко й суддя Сергій Шелухін. Там же в Одесі полков. кубан. війська Василь Сахно-Устимович сформував у червні 1917 р. з В. К. Гайдамацький полк, а в серпні і другий Гайдамацький полк. На Поділлі постали окремі загони В. Козацтва за ініціативою й під командою хор. Каленика Лисюка, та по всій Україні потворилися багато інших відділів та сотень Вільного Козацтва.

В цей час уже існував створений у Києві Генеральний Військовий Комітет на чолі з Симоном Петлюрою, до якого провідники і організатори В. К. зверталися за порадами.

Стають до лав Вільного Козацтва — старшини, підстаршини й колишні фронтові вояки, а крім цього ще молодь як селянська, так і робітничая, студенти університету, службовці та учні старших класів середніх шкіл. Так — свідоме робітництво та службовці, пригадавши козащину, теж утворили відділи Вільного Козацтва під проводом полк. Гулого-Гуленка, арт. старшини Горобця та інших. В публікації д-ра Панаса Феденка "Історія революції 1917-21 і Центральна Рада", стор. 20, читаємо: "Проти російсько-більшовицького наступу на Україну виступила найсвідоміша частина українського робітництва, у організовану у відділах В. Козацтва... в Катеринославі (під проводом Гаврила і Миколи Горобців, діячів укр. соц. дем. партії), в Донецькому басейні, на чолі з членом Центральної Ради Михайлом Малашком. Отже тоді національний рух відродження козацтва захопив усі верстви населення України.

В лютневу революцію 1917 р. в Росії був скасований козацький стан як "сословие", сила ж традиції української козащини, навпаки, у відродженій Українській Республіці — надала права громадянства козацтву. І як наслідок, у військових частинах, що підпорядковувались Центральній Раді — відкидають чужі терміни й назви, "солдат", "офіцер" і т. д., а вводять традиційну назву "козак", "старшина", "бунчужний", "підхорунжий", "хорунжий", "сотник", "осаул", "отаман", та замість ескадрону - рота, ешалон — сотня, курінь.

В Києві, в кінці вересня 1917 відбулася нарада представників В. К. Київщини та гайдамацьких частин із Одеси, і було постановлено скликати загальний з'їзд Вільного Ко-

зацтва в першій половині жовтня того ж року в Чигирині.

На Всеукраїнський з'їзд Вільного Козацтва до м. Чигирини прибуло до 300 умандатованих делегатів В. К. з усіх країв України, гості з Дону та делегація від вільних козаків Кубані на чолі з осаулом Кіндратом Бардіжком, всі з правом рішального голосу.

Не зайвим буде навести як це було зафіксоване в праці проф. Дмитра Дорошенка "Історія України" 1917-1923 рр. I том "Доба Центральної Ради", про події перед з'їздом і про самий з'їзд. На стор. 77: "Відрухом елементів порядку, законности й власности треба вважати стихійний рух т. зв. Вільного Козацтва. Цей рух виник ще весною 1917 р. в звенигородському повіті, на Київщині і потім поширився в околицях Черкас, Білої Церкви, Умані, Канева, Остра, Ніжина, Катеринослава, Борзни й у самому Києві... У першій половині квітня відбувся повітовий з'їзд представників Вільного Козацтва. Тут було ухвалено постанови, що Вільне Козацтво організується для охорони порядку й ладу, для оборони здобутої волі, що воно є територіальною військовою організацією, до якої приймається не запламлені карними вчинками громадяни не молодші 18 років віком, з виборною старшиною. Вже на початку літа 1917 р. Вільне Козацтво на Звенигородщині нараховувало тисячі своїх членів. На 2-му Всеукраїнському Військовому З'їзді Звенигородське Вільне Козацтво мало своїх представників: Гриця Шаповала і Сергієнка..."

Стор. 147: "...заклопотаний увес. час високою політикою Генеральний Секретаріат Бинниченка аж тільки 10 жовтня виступив із програмовою деклярацією на засіданні Малої Ради. Свої загальні завдання він окреслив як "об'єднання всієї української землі і всього українського народу в одній автономній одиниці..." Ділова програма містилася в таких основних пунктах. "Задля боротьби з анархією мала бути піддержана самодіяльність і самооборона населення в формі організації скрізь відділів Вільного Козацтва..."

Стор. 151: "... Великі дебати на з'їзді (16-17 жовтня 1917 р. з'їзд губернських і повітових комісарів Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Волині і Поділля) викликало питання про Вільне Козацтво. Багато комісарів виступило в його оборону, вважаючи, що воно допомагає зберігати лад та спокій. Але були і такі, що казали, що роздавати зброю населенню небезпечно... З'їзд більшістю 25 голосів проти 20-при 5 що здержались — висловився проти Вільного Козацтва..."

Цілком неоправдані побоювання, бо ж то-

ді Вільне Козацтво стояло не за монархію стару чи якусь нову, лише прагнуло встановлення порядку, якого не в стані були завести комісари, та враз із іншими поодинокими частинами йшло до бою з ворогом за суверенність України, своєю кров'ю підтримуючи її Уряд.

На тій же стороні 147 далі є: "Але в той час, як комісари засідали в Києві, в Чигирині саме розпочався Всеукраїнський З'їзд Вільного Козацтва (16-20 жовтня). На З'їзд прибуло 200 делегатів, які заступали коло 60,000 організованих "вільних козаків" Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Катеринославщини, Херсонщини, Поділля й Кубані..."

З'їзд звернувся до громадян України з гідозвою, в якій повідомляв, що він рішив створити в Україні "міцну узброєну силу для боротьби з грабіжками і насильством і для оборони свободи й прав, завойованих революцією..." Відозва кінчалась закликком: "Гуртуйтесь і стежте за всім, бо вороги наші не сплять, а тільки вичікують слушного часу, щоб накласти свою важку лапу на здобуту волю... Вільне Козацтво приймає до свого кола всіх чесних людей, які визнають себе українцями і які здатні стати в обороні прав українського народу та всього трудящого люду України... Село нехай гуртується в сотню, волость — курінь, повіт — полк, губернія — в кіш, з сотенними, курінними, полковими та кошовими отаманами і старшиною на чолі. Всі козаки нехай озброюються і додержують військового строю..."

Щодо Всеукраїнського З'їзду Вільного Козацтва, то він пройшов при надзвичайному піднесенні. За браком відповідного приміщення в м. Чигирині, наради З'їзду відбулися на соборній площі. Навколо збудованої трибуни, застеленої кармазином, були згуртовані всі делегати, біля трибуни зайняли місця гості. Коли пробили в літаври, на спогад запорозьких звичаїв, це означало початок наради, і на трибуну ввійшли: Модест Левицький із запорозьким малиновим прапором, д-р Луценко і кооператор В. Левицький із отаманськими — бунчуком та булавою.

Промова д-ра Луценка була переривана викриками "Слава", а закінчив він її пропозицією вибрати Військового Отамана й Генеральну Козацьку Раду. З'їзд хотів обрати на отамана одного з організаторів В. К., енергійного молодого осаула І. Полтавця-Острияницю, але він рішучо відмовився й поставив кандидатуру ген. П. Скоропадського (К-ра І-го Українського Корпусу) на Військового Отамана, як також на Почесного Військового Отамана проф. М. Грушевського, яких і було обрано одногосно. Далі було обрано наказним

(заступник) Військового Отамана В. К. і Генеральним Писарем Осаула І. Полтавця - Острияницю й до Генеральної Козацької Ради д-ра Луценка, Кіщанського, Гризла, В. Кочубея та ін. Пізніше був помічником Генерального Писаря й начальником Генеральної Канцелярії В. К. полк. Б. Палій-Неїло. Для Генеральної Канцелярії визначено осідок у Білій Церкві. Треба підкреслити присутність на цьому знаменному з'їзді — делегації з Кубані, де сперше по сотці років козацькі брати подали собі руки, коли рух Вільного Козацтва перекинувся і на Кубанщину.

Ідею об'єднання козаків кубанців - нащадків запорожців із братніми українськими козаками через організацію Вільного Козацтва добре розумів осаул Куб. Війська - К. Бардіж, який на своєму Чорномор'ї розпочав організаційну працю. На підставі його заходів для створення Вільного Козацтва — Кубанський уряд асигнував кредит та дав право переводити добровільне вербовання козацтва. Впродовж неповного місяця осаул Бардіж із синами старшинами В. та Мик. Бардіжами та іншими старшинами й козаками зорганізували до 5,000 Вільних Козаків, що й несли охорону залізниць від большевиків.

У.Ц.Р. і Генеральний Секретаріат, незважаючи на спротив деякого з соціалістичних кол, урядово потвердили перший Статут Вільного Козацтва з тим, що територіальні військові формації підлягають загальній військовій владі, а тому що Вільне Козацтво взялось брати участь ще й в утриманні порядку, при Секретаріаті Внутрішніх Справ було утворено Окремий Департамент В. К. Про це затвердження так подає проф. Дм. Дорошенко в "Історії України" стор. 152: "Незважаючи на постанову з'їзду комісарів, Генеральний Секретаріат добачав у Вільному Козацтві один із засобів порятунку від анархії і вже за кілька днів після з'їзду затвердив статут Вільного Козацтва".

Тогочасний уряд України, при всіх його заслугах по відродженні української державності, кохався ще в соціалістичних мріях (певно був такий час), про якусь "народню міліцію" (а це хіба не поліція, хочби в Соевтів!), про військову ж силу належно не дбав, тоді як узброєний до зубів ворог був на кордонах України та ділав і всередині.

З огляду на загрозливий стан — Військовий Отаман В. К. прохав уряд Центральної Ради дозволу зорганізувати 30,000 -й Корпус Вільного Козацтва із елементів національно свідомих. Але в кінці грудня 1917 р. прийшла відмовна відповідь, що мовляв і без цього є досить надійних збройних сил для захисту й

утримання ладу в Україні.

Все ж треба признати, що уряд Центральної Ради весь час ставився до Вільного Козацтва прихильно — цьому доказів було досить — наведемо лише приклад: "Генеральний Писар уряду — Ол. Лотоцький на запит у Центральної Раді, яких заходів вживає влада, щоб припинити бешкети, відповів що задля цього переводиться організація Вільного Козацтва..." (Д. Дорошенко "Історія України" стор. 152).

Для більш ясної уяви і пригадки про боротьбу, що почалася в періоді Центральної Ради, де брало чинну участь Вільне Козацтво, є багато свідчень учасників та історичні дані.

В січні 1918 р. столиця України-Київ мала тривожні дні, большевики готовились до наступу в самому Києві. Були розташовані в Києві такі українські військові частини, цінніші полки: Богданівський, Шевченківський, Богуна, Дорошенківський, курінь Чорноморський, два гайдамацькі полки і Вільне Козацтво (20 сотень) кінний полк Оборони України та Чехословацький полк (разом коло 3,000). Ці українські полки були вже розкладені большевицькою агітацією. Покладатись на них не було можна і військовий міністер п. М. Порш мав повну рацію, коли казав, що в українського уряду — надія не так на військові частини, як на "Вільне Козацтво". В критичний момент довелося шукати опори... насамперед у Вільному Козацтві, яке стояло під проводом інженера Михайла Ковенка, призначеного на посаду коменданта міста Києва. Другою такою формацією був "Український Гайдамацький Кіш Слобідської України" коло 300 вояків, але число його пізніше збільшилося. За отамана Коша був призначений М. Шинкарем (що замінив собою, як "начальник протибольшевицького фронту", полк. Капкана), кол. генеральний секретар військових справ С. Петлюра... Петлюрі було доручено боротися з большевиками на Лівобережжі й не допустити їх до Києва. Та сили Слобідського Коша були замалі. Для цього завдання і в поміч йому додано 1-шу сотню Галицьких Січових Стрільців під командою сотника Романа Сушка (в числі коло 200 вояків). По відході Петлюри, у Києві з вірних Центральної Раді військових частин залишились "Вільні Козаки" М. Ковенка, дві сотні Січових Стрільців і невеликі групи козаків із полку Полуботківського, Богданівського полку ім. Богуна... і відділ матросів Чорноморської фльоти... Пізніше, вже в самому розпалі київських боїв, прийшов із західного фронту, пробившись через Полісся, полк ім. Костя Гордієнка, в числі 300 людей, під проводом полк. В. Петрова. Оце

були ті українські сили, які видержали понад 10-денну большевицьку революцію в самому Києві та боротьбу з большевицькою армією, яка підійшла в кінці січня їм на допомогу з гвінчі.

З вимаршем С. Петлюри на лівий беріг Дніпра, оборону Вахмачського залізничного вузла, від наступаючого ворога з півночі, було доручено невеликій збірній групі у складі юнаків 1-ої Київської Військової Школи, помічного Студентського Куреня та Вільних Козаків. В героїчному бої під ст. Крути 30 січня 1918 р. стримуючи навалу червоної гвардії ворога в 15 разів сильнішого, ця група на підступах до Києва виконала своє завдання, але майже вся полягла смертю хоробрих.

В цьому часі в Києві далі йшла боротьба з червоними повстанцями і вже "в ніч з 3 на 4 лютого 1918 спільними силами Вільних Козаків і Слобідського Коша здобуто штурмом Арсенал. Коло 300 большевиків було вбито, стільки ж узято в полон" (за Дм. Дорошенком "Історія України").

Гетьманський переворот 29 квітня в 1918 р. коли за допомогою німецького війська було розігнано Українську Центральну Раду, не приніс нічого для народу крім погіршення. За Гетьманщини українського війська як належить — теж не сформовано. Були лише уложені "штати" на 8 військових округ-корпусів й утворено кадри полків (старшинські кадри в більшості з росіян) та сформовано Сердюцьку дивізію для охорони гетьмана.

Українських старшин військового часу, як "не кадрових", наказом військового міністра Рогози було звільнено в запас. Це було великою помилкою, бо ці національно свідомі, з бойовим досвідом українські старшини, ще побільшили кадри незадоволених режимом.

Натомість було заосмотрено кредитами, зброєю і т. д. так зв. російські добровольчі формації з "русских офицеров" та давали допомогу в усьому різним московським генералам, підсилюючи Добровольчу Армію, ворожо наставлену до української самостійності. Трехи згодом ця армія збройно поборювала українське військо.

Своєю політикою, гетьманський уряд в абсолютній більшості промосковський, викликав нехоть та вороже наставлення українського населення. Всі закони й розпорядження Центральної Ради були скасовані, а тим самим і організація Вільного Козацтва була позбавлена права на існування. На козацьке свято Покрови, 14 жовтня 1918 р. гетьман П. Скоропадський видав універсал, яким козацтво було знов відновлене але вже як козацький стан.

В універсалі стояло: "Народе український! Тепер Ти будеш мати ту національну військову силу, на якій дійсно одіб'ється Твоє національне обличчя. Твій хист і Твій патріотичний вогонь любови до Рідного Краю, який 250 літ палав негасно в серцях Твоїх славних пращадів, лицарські діла їх, широка слава, яка лунала і лунає в національних піснях по всій Україні від краю до краю і велика історія життя українського і лицарської праці козачої... про яку так щиро співав у своїх думках незабутній співець України Тарас Шевченко — будуть міцною підставою, щоб запвіла знову, як мак пишним квітом, велика, багата Україна під захистом рідного козацтва. Ми певні, що воно не дасть рідного краю на поталу ворогам нашим".

Все ж незадоволення ширилось усе далі поміж прошарками населення України і коли гетьман підписав відомий акт із 14 листопада 1918 р. про федерацію з майбутньою Росією (яку тим часом представляли білогвардійські генерали) населення зробило повстання і на чолі з Національним Союзом у збройній боротьбі під проводом С. Петлюри, скинуло гетьманщину, в чім брали чинну участь як частини Січових Стрільців під командою Євгена Коновальця, Загони Вільного Козацтва і Сердюцькі частини самого Гетьмана (див. спогади учасника-коман. однієї з частин Сердюцької дивізії — полковника Кмети "Український Літопис" 1947) та була відновлена Українська Народня Республіка з Директорією на чолі.

Після встановлення влади Директорії УНР, Вільне Козацтво далі продовжувало збройну боротьбу і в лавах Армії УНР залишалась окрема частина В. К. під назвою Запорозька Січ (дивізія) в команді отамана (був ротмістра) Божка, а також билось Вільне Козацтво в окупованих большевиками частинах України, через вибухи місцевих повстань та акціями партизанських загонів. Головно в 1919 р., коли уряд і військо УНР змушені були відходити на захід, а окрема армія під командою ген. Михайла Омеляновича Павленка пішла в знаменитий 1-й Зимовий Похід, в запілля ворога, тоді діяли сильні партизанські загони, як отамана Степового на Херсонщині, отамана Гонти, Лютого-Лютенка на Черкавщині, партизани Холодного Яру, партизанський загін на Слобожанщині, та багато інших, з метою дезорганізації й нищення московсько-большевицьких військ та банд, що сунули в Україну. Відомо, що партизансько-повстанські відділи бились із червоним наїзником ще довгі роки після вимушеного відходу з України військ УНР.

Коли Уряд і Дієва армія УНР з боєм вийшли за кордони України 21 листопада 1920 р.,

що було спричинене несприятливими політичними обставинами та браком бойових засобів, враз із ними пішла на еміграцію теж певна частина Українського Вільного Козацтва.

Рух вільного Козацтва розвивався далі поза межами совєтської деспотії на Волині (що попала під Польщу) та в краях Європи.

Генеральна Управа Українського В. Козацтва на початках перебувала в Мюнхені, а далі мала осідок на Волині, де був обраний на Військового Отамана В. К. полк. І. Бірчак-Волошин. Тут рух У. В. К. досягнув вже значного розвитку, був налагоджений зв'язок із своїми в Україні під Советами, а далі завдав струсу 2-а світова війна.

В 1943 р. в лісах Волині згинув від рук ворожих партизанів — героїською смертю Військовий Отаман У. В. К. І. Бірчак-Волошин. Новообраний у бурхливих воєнних часах Отаманом У. В. К. старий запорожець, ген. полк. Михайло Омелянович-Павленко (1943-1945), крім значної організаційної праці проводив ще в життя або оформлював, в надії на краще "завтра" України, нові військові формації У. В. К. У своїй відозві до побратимів старшин і козаків він повідомляв про призначення ним на командира Запорозького Загону відомого ще з визвольних змагань полк. Андрія Долуда та інших старшин, закінчуючи заклик старими, козацькими — невмірущими словами... "Надія на Бога, а лицарство наше". Крім цієї формації були ще такі: І-ий Козацький Загін під командою полк. П. Терещенка, окремих загін — сотника Йосифа Шеретюка та ін. Пізніше були відомості про формування полк. І. Полтавцем-Остриницею Запорозької бригади на Катеринославщині. Ці військові частини спричинилися також до врятування від Советів багатьох українських громадян, в хаосі евакуації при відступі німецьких військ.

Масовий відхід із України нової еміграції значно підсилив лави У. В. К. за кордонами України у вільному світі. Було стверджено, що й тепер у масах українського обездоленого населення існує бажання належати до Вільного Козацтва. Українське Вільне Козацтво гуртує у своїй організації українців і у-

країнок цивільних і військових для загального об'єднання, щоб не допустити до розбиття, що його провокують увесь час елементи ворожій українській визвольній справі та запродавці.

По 2-ій Світовій війні були і в УВК випадки авантюриництва, спроби за чужі гроші й не на користь національній справі, спекти свою печеню. Але органи управління У. В. К. є виборні й контрольовані, тому і є можливість направити спричинені шкоди добрій славі УВК.

Вільне козацтво з часів відродження УНР у 1917 р. до цього часу, і тут на чужині, існує як організація, правильник (статут) якої побудований на історичних засадах українського народоправства і як таке, завжди стоїть на сторожі державно-політичних інтересів свого народу. Український козак може належати до політичних партій та груп не ворожих українській державності, але У. В. К. в цілому не служить особам чи партіям, бо не може в нас бути козаків лише республіканських, гетьманських, диктаторських або ще й якихось "царських" тощо. На всіх постах цивільних і військових, де може бути чинним український козак, він завжди служив і служити має ідеї самостійної держави українського народу і самій державі, природна річ, не комуністичній.

Для української нації є цінними визначні особи, але найціннішим має бути своя держава, своя воля і правда, за що й життя свого можна не шкодувати, бо "salus patriae suprema lex" (спасіння батьківщини це найвищий закон).

Українське Вільне Козацтво це не "держава" лише національна і по часті військова організація, для твердої опори самостійній, українській державній владі, для вірного переховування вікових козацьких традицій, з яких користала стара козацька доба та відродилася в 1917 р. й буде далі жити Суверенна Українська Держава, сини якої в своєму національному гимні, освяченим кров'ю, співають:

...Душу й тіло ми положим за нашу
[свободу]

І докажем, що ми браття козацького роду.

ЗАКЛИК УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО КОЗАЦТВА

Українське Вільне Козацтво відіграло історичну роль в роках 1917-1918. В Українському Національному Музею є відділ, в якому збирається всі документи, матеріали, фотографії, друковане слово, взагалі все, що має відношення до руху Українського Вільного Козацтва. Просимо всіх побратимів надсилати такі речі до Українського Національного Музею для збереження і щоб передати прийдешнім поколінням.

Бажані були б у першу чергу всі друки з 1917-1918 року та фотографії осіб, які приймали участь в Українському Вільному Козацтві. Далі всі матеріали про цей рух на еміграції.

Все листування й матеріали слати на адресу

Українського Національного Музею
Онтаріо, Каліфорнія

3 СПОМИНІВ ПРО ТЕРНОПІЛЬ

В П'ЯТДЕСЯТИЛІТТЯ ГІМНАЗИЙНОГО ІСПИТУ ЗРІЛОСТІ)

Літній час має свій чар, а чи не найбільше відзеркалюється він у душах шкільної молоді цілого світу, коли то молодь юнацького віку кінчить середні школи, де набуває загального, чи фахового знання, щоб мати матеріальні підстави на шлях життєвої боротьби, за кращу долю свою, своєї рідні та свого народу. Це так в усіх культурних націй світу. Не остаємося й ми — українці в цій справі позаду.

Притоку до цих думок дає мені спомин рівно з-перед понад 50 років. Саме в місяці червні 1955 р. минуло 50 років, як у столиці Галицького Поділля, в місті Тернополі, 1905-го року в польській класичній гімназії в Тернополі, за директора д-ра Маврикія Мацішевського, відбувся іспит зрілості (матура) під проводом інспектора Майхровича, делегата Ради Шкільної зо Львова.

Заходом Парляментарної Української Репрезентації у Відні, а головню завдяки ініціативі і незломним заходам посла Олександра Барвінського заложено в Тернополі в р. 1908, в п'ятдесятиліття вступлення на престол австрійського цісаря Франц Йосифа I і в століття "Енеїди" Котляревського, яке тоді відзначено у Львові дуже святочно, — ювілейну класичну гімназію ім. ціс. Франц Йосифа з українською (офіційно тоді "руською") викладовою мовою. Перший іспит зрілості в цій гімназії міг відбутися аж у 1906 р. Ми українці — в числі коло 20 на всіх 54-ох матурантів — були в 1905 р. останніми, які в більшій кількості здавали матуру в одинокій тоді в Тернополі гімназії з польською мовою навчання.

В нас заховалася була традиція пошани для визначних громадян-українців, що вийшли були колись із цієї гімназії, заложеної ще 1820-го року, а то: д-ра Івана Горбачевського (пізнішого професора політехніки в Празі), д-ра Антона Горбачевського (пізнішого сенатора та члена австрійського трибуналу стану), о. Стефана Качали, єп. Григорія Хомишина, єп. Никити Будки, д-р Євгена Олесницького, проф. Олександра Барвінського, проф. д-р Кирила Студинського, проф. д-р Володимира Левицького, а з молодших Михайла, о. Тита й Івана Галушинських, політика Володимира Темницького, проф. Іларіона Бриковича, знаного тоді організатора Тернопільщини, дар. гімн. Михайла Губчака та інших. Ми — українці учні, члени Само-

освітнього Кружка, постановили в нашому дальшому житті взоруватися на їх громадській роботі.

Цей кружок, що обіймав також і учнів реальної гімназії в Тернополі, був тоді таємний тому, що між молоддю ширилися тоді соціалістичні погляди, а на сходинах кружка порушувалося також соціально-економічні питання. В опінії австрійсько-польської влади, це були небезпечні, просто революційні погляди, і тому наш кружок був законспірований. Раз у тиждень ми збиралися, і то кожного разу деінде; найчастіше в хаті будь у столі свідомих тернопільських міщан. Ми кристалізували свій національний світогляд і вироблювали наш характер саме в тому таємному освітньому кружку. Там порушувалося різні теми, до розв'язки яких ми часто були й не досі, а поучували нас наші товариші з вищих клас; на "інспекцію" цього кружка приїздили часом студенти університету зо Львова. Всі ці наші "інструктори" заохочували нас до дальшої самоосвітньої праці своїм власним прикладом.

На вироблювання наших характерів впливали також наші кращі педагоги, як о. кан. Дамян Лопатинський і о. Євген Громницький як катехити, а з світських д-р Іван Копач, д-р Григорій Величко, Омелян Терлецький, Юліян Левицький, д-р Володимир Левицький, д-р Юрій Мігулович, Михайло Вашкевич і ін. Не гірші були й деякі поляки-педагоги, як природник Фогель, Вінкентій Кубік — польоніст, Тома Дуткевіч також польоніст, історик Адольф Гавалевіч на чолі з директором гімназії д-р М. Мацішевським, які не робили різниць між учнями різних національностей.

Пригадую собі один характеристичний випадок: одного року українці польської гімназії давали концерт у честь Тараса Шевченка. Ми запросили були як гостей і учителів поляків. По концерті хтось із учасників-українців заїнтонував по відспіванні національного українського гімну пісню "Не пора", а присутні українці цю пісню відспівали. Наробило це багато шуму. Учителі-шовіністи поляки почували себе ображеними й домагалися від директора Мацішевського строгих доходжень та покарання винних. Як нам опісля оповідав о. кан. Лопатинський, над цим відбулася в канцелярії директора — нарада й жива дискусія. Флегматичний дир. Мацішевський вислухавши всіх атакуючих, відповів, що він

не бачить у цій пісні ніякої образи для поляків, бо ж українці висказують у цій пісні лише свою волю не служити ні полякам, ні москалям. І на цьому він закінчив дискусію та замкнув цю справу.

Жива була пам'ять за наших часів про учня Шведа по прізвищі — українця з села біля Тернополя. Він у році 1892 за намовою товаришів поляків, синків дідичів з-під Тернополя, вбив вистрілом із револьвера професора германіста Гловацького (який мав опінію строгого педагога). Сам учень Швед по атентаті застрілювався на сходах гімназії. Коли учні поляки на 1-го листопада відбували сходина на цвинтарі біля хреста на могилах поляглих повстанців із р. 1863, ми, українці, молилися на гробі б. учня Шведа, де ми бачили завжди його обездолену матір селянку, що гірко заливалася сльозами по втраті дорогого їй сина та дякувала нам за молитви й пісні.

Незабутньою теж була солідарна участь нас учнів у демонстрації проти проф. Арсенія Дорожинського, філолога, який завдавав нам раз у тиждень вивчити на пам'ять коло 1½ сторони тексту з Гомерової "Одисеї" по грецьки. Наші заходи в дотичного педагога, щоб зменшив лекцію, бо це було під кінець шкільного року, не увінчалися успіхом. Ми учні V-ої кл. солідарно (українці, поляки й жиди) цілий тиждень виходили демонстраційно з

кляси на лекціях цього філолога й вкінці добилися успіху, бо по вакаціях цього учителя перенесли. Коли возьметься на увагу дисципліну в австрійських школах, то це була зо сторони учнів велика відвага.

З наших товаришів вибилися в житті о. д-р Володимир Пелліх, б. посол з Радехівщини до варшавського союму, і Казимир Пужак — поляк, посол Польської Соціалістичної Партії до варшавського союму. Цей останній при всіх прикметах характеру мав матір українку і з нею говорив тільки по українськи. Відносився він дуже прихильно до українського питання. Зараз по матурі включився він був у підпільну революційну організацію в Польському Королівстві, діяв там довший час, був засуджений царською владою на 7 літ в'язниці і сидів у тюремній кріпості Шліссельбург під Перербургом. Вийшов із в'язниці щойно по революції в 1917 р. По окупації Польщі більшовиками в 1944 р. Пужак був ними строго переслідований і поставлений перед суд.

На розправі перед судом у Варшаві він заявив відкрито, що не узнає їх компетентними судити його, бо вони не вибрані народом. Природно його зліквідовано в 1950 р., про що в свій час писала світова преса.

З українців-матуристів 1905 р. нині залишилося нас чотири в ЗДА і один у Югославії.

О. КОЗЛОВСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕХНІЧНО - ГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ (УТГІ) В ПОДЕБРАДАХ ЗА НІМЕЦЬКОЇ ВЛАДИ (1939-1945)

(ЗАКІНЧЕННЯ*)

✓ Як Академія, так і УТГІ виявляли повну толеранцію до політичних переконань своїх членів. Серед студентства й професури були праві й ліві, але ipso facto сталося, що переважав дух республікансько - демократичний. Можливо це треба завдячувати впливам чеського, дійсно демократичного устрою. По суті і Академія, і УТГІ були правдивимі національними політехнічними школами, за що і сипалися на них напади наших ворогів (в першу чергу большевків, а потім шовіністично настроєних поляків, румунів, москалів і навіть чехів, цих останніх за Закарпаття).

* Ця стаття не частина спогадів, що їх автор написав про УГА-УТГІ для збірника-альманаху з нагоди 30-літнього ювілею цих шкіл. Про цей збірник ми мали вже нагоду інформувати наших читачів (Див. замітку Л. Биковського в ч. 2 "На слідах", березень-квітень 1955).
Редакція.

З приходом німців почали ширитися чутки, що мовляв, Інститут дуже червоний, тому буде туди призначений комісар з українських кол, до яких німці мають більше довір'я. Називали різні прізвища. Це затривожило Дирекцію Інституту і вона почала шукати рятунку. Після розмов з українськими празькими колами і на пораду Української Установи Довір'я прийшло до заснування в Подєбрадах Філії УНО, організації, що мала свою централю в Берліні і була визнана німецькими урядами. Керівні працівники в УТГІ розділили між собою функції в цій філії: В. Сапіцький (заст. директора) став головою, О. Козловський (секретар УТГІ) — його заступником, І. Шматко (зав. друк. відділом) скарбником, Л. Фролов (директор) — головою Рев. Комісії і т. д. В наслідок цього призначення спеціаль-

кого комісара для Інституту відпало, бо на чолі установи стояв член УНО проф. Фролов (вже покійний).

Деякий час був спокій і все було в порядку. В літі 1942 року В. Сапідський помер на сухоти, а восени проф. Фролов виїхав на постійну працю в Україну. За темного ранку 26 січня 1944 року до мого приватного мешкання ввійшли два гестапівці і перевели в мене ґрунтовний трус, забираючи деякі книжки й листування. Потім запропонували мені взяти валізку з необхідними речами (білізна, рупник тощо) і їхати з ними до канцелярії УТГГ. Коли ми приїхали до канцелярії, то було вже коло 9-ої години і всі співробітники були на своїх місцях. На запит я показав своє бюро і гестапівці в ньому все докладно переглянули, забираючи моє приватне листування, фотографії та деякі друки. Потім один з них проголосив, що п. Козловський поїде з нами, мовляв, для з'ясування дечого, а ви працюйте далі. І за яку годину я опинився в управлінні Гестапа в Коліні.

Тут старший гестапівець, що мене заарештував і який часто відвідував УТГГ в різних справах, запитав, що я власне провів таке, що мене заарештовано. Я відповів, що він це повинен краще знати, бо за щось він мене заарештував. Він знизив плечима і заявив, що арештував мене на приказ згори і про причини нічого не знає. Після списання зо мною короткого протоколу відвіз мене до в'язниці Гестапа в Коліні, де я просидів без будьякого переслухання цілий місяць. 25 лютого мене було перевезено до Праги на Панкрац. Тут знову майже місяць я просидів без всякого руху, поки з Берліну на допит не приїхав сам Вірзінг, що як говорили, був следом по українських справах при головному стані Гестапа. Вірзінг пред'явив мені обвинувачення, що я, належачи до УВО (Українська Військова Організація), вів підривну чинність проти німецької держави. Вимагав признатись, хто ще з персоналу УТГГ належить до цієї організації і робив мені закиди в поширюванні нелегальних видань. Говорив він доброю російською мовою і володів нею краще, ніж я. До українського руху відносився з нетасним презирством, що межувало з ненавистю. Мені вдалося збити його обвинувачення в моїй приналежності до УВО, але зате він ніяк не хотів вірити, що я не поширював нелегальної літератури і твердив, що має на це докази. Взагалі чинність УТГГ, на його думку, вимагала докладної ревізії і він грозив, що цим займеться. 30 березня мене знову повезли на переслухання до Гестапа, на цей раз вдень. Переслухував мене празький гестапівець; головні ці-

кавився моїми зв'язками з УВО, з полковником Мельником і т. п., а УТГГ майже не торкався; потім дав мені прочитати і підписати протокол моїх зізнань і несподівано проголосив, що сьогодні ж пустить мене на волю. Я йому подякував і додав, що одержав від нього дуже добрий дарунок у день своїх іменин і дня народження. На це він весело розсміявся завваживши, що буває і такий збіг обставин. В дві години дня, одержавши ще пару копанців чоботом по дорозі в канцелярію в'язниці, я опинився на волі і зараз же потягом поїхав до Подєбрад.

Вірзінг сповнив свої погрози і 12 березня 1945 року неждано приїхав до Подєбрад у супроводі уніформованого гестапівця, який був фаховим бухгалтером, і перевів докладну ревізію цілого Інституту (рахівництва, архівів, складу видань, бібліотеки і т. д.) Ревізія тривала від ранку до вечора і ревізори склали обширний протокол, який примусили підписати крім Дирекції (Комарецький, Чередіів, Безпалко) і мене. Після його від'їзду для мене було ясно, що доля УТГГ, і моя власна, висить на волоску. Але, на наше щастя, Вірзінг не мав часу розправитись із Інститутом, (Німеччина вже була в агонії) хоч очевидно за рік назбирав досить матеріалу, щоб нас закопати.

Наближався милевими кроками інший наш ворог, не менш лютий, і треба було думати про порятунок. На жаль, цілою Дирекцією спанував дивний у таких обставинах дефіцитизм. Ніхто з керівних членів Дирекції не хотів і чути про евакуацію Інституту, мовляв, нема куди та нема й потреби, а всі розмови про виїзд із Подєбрад називали ширенням паніки. Засліплення Дирекції було таке велике, що вона пропустила добрі нагоди для повної евакуації Інституту (пропозиція полк. Дацка використати його транспортні можливості, пропозиція автокранкової колони, що випадково з України дісталася аж до Подєбрад, перебрати від неї під розписку увесь автотягаровий реманент, бо вони таки мусять його покинути із-за відсутності палива, яке ми завжди в достатній кількості могли здобути*) і т. п.). Червона Армія вже наближалася до чеського Брна, а ми все ще сиділи нечинно в Подєбрадах. Чусмо, що вже виїздить гімназія в Модржанах і пакується Установа Довір'я. Нарешті Сенат Інституту щойно 13 квітня приймає постанову — "подбати про перенесення УТГГ в більш спокійне і відповідне для продовження праці місце". На останньому своєму засіданні в Подєбрадах 20 квітня 1945 року Сенат приймає постанову, що "Дирекція разом із профе-

*) Той реманент охоче перебрала Чеська Хліборобська Школа в Подєбрадах.

сорським та технічним персоналом переїздить тимчасово в одно з міст Південно-Західньої Чехії (Клятов чи Домажліце) і там подбас продовжувати навчальну чинність Інституту". Погоджуючись на таку постанову, ті впливові члени Сенату, що весь час були проти евакуації Інституту, рішили, що вона не є шкідлива, бо все рівно вагонів Інститут не дістане, а коли проти сподівань вагони здобудуть, то Інститут на підставі цієї постанови не сміє виїхати за межі Чехії. Як легковажили собі цю постанову ці члени Сенату, видно хоч би з того, що при виїзді директор Комарецький узяв із собою меншу частину готівки (щось коло 200.000 корон), а більшу (коло 400.000 кор.) лишив у чеських банках Праги й Подєбрад, де вона й пропала. З собою проф. Комарецький узяв лише дещо з одягу і мерз по дорозі, не маючи, наприклад, зимового плаща. Та проф. Комарецький властиво тому тільки й виїхав із транспортом, що далі Домажліц не збирався їхати. Ось що нотує він про це у своїх спогадах:

...“Населення Ч.С.Р було переконане, що Чехія підпаде тимчасовому впливові того завойовника, який раніше обсадить Чехію. Отже кожний слідкував за перебігом військових подій та робив свої припущення щодо майбутньої долі Ч.С.Р., в наслідок чого багато наших земляків не виїхало своєчасно на еміграцію...” І далі: ...“Сенат Інституту на своєму засіданні в перших числах квітня місяця 1945 р. ухвалив: щоб уникнути можливих ускладнень, вжити заходів до тимчасового перенесення Інституту до Домажліц, або до Клятов, які лежать на західних кордонах Ч.С.Р. В Сенаті загальна думка була така, що Інститут виїде на короткий час, бо коли б навіть прийшли до Ч.С.Р. совеги раніше, ніж американці, то останні не віддадуть Чехії советам. Вона буде або цілком самостійна і незалежна від жадного впливу, або ж матимуть вплив американці. З такого погляду й сам процес евакуації Інституту мав би бути лише тимчасовий і короткотривалий. Роблячи приправлення до евакуації, я сам був під впливом такого переконання, а тому не вибрав із банку навіть своїх грошей, а з грошей УТГІ взяв лише приблизно половину, щоб вистачило на цей короткий час перебування поза Подєбрадами”. (З спогадів проф. С. Комарецького, Ульм, 1950 рік).

Проти всяких сподівань післанці до Дирекції залізниць у Градці Королевім, головне, дякуючи спритності абсолювента УГА, інж. Х., впродовж 24 годин дістали до диспозиції УТГІ два товарні вагони (а можна було дістати й більше). Тепер уже годі було думати

про повну евакуацію Інституту, навіть коли б мали до диспозиції десятки вагонів. Треба було виїхати і їхати дуже потихенько, бо вже почали діяти чеські партизани і провадили акти саботажу (зрив мостів, псуття колії і т. п.). Тому було рішено виїздити, як тільки закінчиться навантаження вагонів, а з собою взяти крім необхідного приладдя ще по 2 примірники всіх видань УТГІ. В 9 годин вечора дня 23 квітня 1945 року УТГІ виїхав із маршрутом — Прага, Пільзн, Домажліце. На основі постанови Сенату в Подєбрадах залишилася Архівно-Бібліотечна Комісія на чолі з заступником директора проф. Чередієвим у складі: лект. О. Безпалко, проф. М. Добриловський, лект. Г. Шиянів та лект. С. Черняхівський. Завдання Комісії — збереження майна та архівів Інституту, догляд за бібліотекою, але виконування функцій навчально-адміністративних та репрезентаційних виключалося. На видатки Комісії залишено 20,000 корон чеських.

З Подєбрад на чолі з директором С. Комарецьким виїхали проф. В. Доманицький, лект. Д. Петрівський, лект. Г. Денисенко і лект. О. Антипів, секретар УТГІ О. Козловський, урядовці — І. Шматко та Б. Дядюша, А. Гладій, абсолювент УТГІ інж. М. Бутовський і дві українські родини — п. Маслівця і п. Гарбера. Крім того виїхав був доц. Гловінський, але з Праги повернувся до Подєбрад, щоб пізніше транспорт дігнати, та вже й не дігнав. Транспорт міг узяти короткий напрям через Колін, Черчани (минути Прагу), але мусів заїхати до Праги, бо дехто з празьких утгівців виявляв охоту до нас приєднатись. В Празі до нас приєднався лише лект. К. Ніщенко, а інші все ще розважали. Цей заїзд до Праги мав багато злих наслідків. Пропущено було три дорогі дні поки вирушили в дальшу дорогу, бо празькі двірці були забиті транспортами, і тільки підкупством вдалося просувати наші вагони через Прагу.

Напередодні виїзду з Праги залізнична колія Прага, Бєроун, Пільзн була альянтами жорстоко збомбардована і рух по ній спинено. Прийшлося до Домажліц їхати окреним шляхом через Табор. В 7 годин вечора 26 квітня ми виїхали з Праги в напрямку на Табор, через Путім, Протівін і в неділю 29 квітня приїхали на ст. Гораждьовіце, де нас стрінуло велике нещастя. В 9 годині ранку, коли ми готувались до дальшої їзди в напрямку Клятов і вже мали паротяг, на станцію відбувся напад американських літунів, які кидали бомби та стріляли з кулеметів. Під час бомбардування персонал УТГІ розбігся по околиці і ніхто

ранений не був, але один вагон з усіма речами згорів.

В півночі відбулося друге бомбардування станції. З персоналу УТГГ на станції було лише трьох, (я, І. Шматко і Б. Дядюша), а решта вже оселилась у місті, кілька кілометрів від станції. Бомбардування ми перебули в схорониці разом із ад'ютантом полк. Долуда поручником Гнатюком, який випадково довідався від залізничників про наше перебування на станції і прийшов нас відвідати. Нам нічого не сталося, але використовуючи суматуху невідомі злочинці взломали замок другого нашого вагона і вкрали останні наші дві писальні машини. З огляду на те, що були пошкоджені всі паротяги, а сидіти на станції було для життя небезпечно, 1-го травня весь персонал перебрався до міста Гораждьовіце. Чуть була не згоріла і вся готівка УТГГ (190 тис. корон чеських) і обгорілі білети можна було далі ужити лише для виміни в державному банку на нові. В Гораждьовіцах персонал приєднався до частин полк. Долуда і під їх охороною переїхав до с. Кейніце.

Коли частини полк. Долуда відходили з Гораждьовіц, була жахлива погода: холодний вітер і дощ із снігом. Лектор Г. Денисенко не міг у таку погоду йти пішки, бо мав заліковане тбц коліна, а до того ж ще й катар кишок, а крім того він мав п'ять куфрів (одинокий зпоміж нас, що врятував всі свої речі) і для нього — хворої людини покинути чи втратити ці куфри було дуже шкода. Проф. В. Доницький мав флегмону (холодний нарив) на лікті правої руки і вирватися в таку погоду теж не рішився. Крім того обидва вони вважали, що відхід із частинами полк. Долуда може дуже пошкодити їм в очах американців. Тому вони лишилися в готелі, а другого дня поїхали кіньми до інж. М. Овсійка, який жив 7 кілометрів від німецького кордону. Там виявилось, що довкола інж. М. Овсійка багато комуністів і чеських шовіністів і що положення його самого та всіх його гостей дуже небезпечне. Тоді рішили всі разом перейти кордон і вибратись до Німеччини.

Решта персоналу провела разом із частинами полк. Долуда 4-5 травня в с. Розселлі, де 5 травня ввечері чехи проголосили перебрання влади чеськими національними організаціями та намагалися частини полк. Долуда обезброїти. Тому полк. Долуд розпорядився про дальший марш ще вночі на Цвойшин. Тут 6 травня, на Великдень американці повели наступ і частина персоналу УТГГ (Ніцменко, Петрівський, Козловський, Шматко й Дядюша) разом із військовими частинами полк. Долуда дісталася до полону, а рештки

їх речей полишених у лісі, розграбовано. Ці полонені члени персоналу УТГГ були пізніше звільнені, як невійськові, американцями з полону і передані цивільній владі Унтеррайхенбергу 7 травня. Староста Унтеррайхенбергу (німець) попередив нас, що незабаром його село має перебрати чеська влада і що біженцям тут небезпечно залишатись, бо їх можуть вивезти назад до Чехії. Тому звільнені з полону приєдналися до решти (проф. Комарецький і інш.) і вирушили разом пішки 9 травня на Штубенбах (10 травня), Шпігельгютте (11-12 травня), Цвізель, Реген (13 травня) і далі в напрямку до Дунаю, бо була чутка, що Червона Армія має всі ці місцевості по Дунай обсадити. Дунайський міст ми перейшли в Деггендорфі і після ночівки в Наттенбергу 16 травня прибули до Пляттлінгу, де спочатку розташувалися в stodолі селянина Бахля, а 29 травня перебравися в дерев'яний барак на Грабенштрассе. В Пляттлінгу приєдналися до нас проф. Доманицький та лект. Денисенко, що відстали по дорозі, проф. А. Яковлів та проф. Л. Шрамченко, що вже раніш сюди приїхали, проф. Б. Іваницький, лект. В. Приходько і лект. Я. Зозуля, що їхали самостійно.

В Пляттлінгу 12 червня 1945 в бараку на Грабенштрассе відбулося перше (на еміграції) засідання Сенату УТГГ (проф. С. Комарецький, лектор Г. Денисенко, лек. О. Антиців і секретар О. Козловський), і на ньому після розгляду загальної ситуації було ухвалено приступити до підготовчої праці по відновленні чинности Інституту. В дальшому склад Сенату був доповнений проф. Б. Іваницьким, як заступником директора, професором Л. Шрамченком, як керівником Економічно-Коперативного Відділу, проф. В. Доманицьким, як керівником Агрономічно-Лісового Відділу, і лектором В. Приходьком, як секретарем Педагогічної Ради Інституту. Інститут починав новий період свого життя на еміграції в Баварії. На підставі статуту, що його прийняв до відома Військовий Губернатор Горішньої Баварії та Долішнього Пфальцу полковник Яромір Поспішіль (чех) і виданого ним декрету з дня 28 червня 1945 Інститут уже виступає як Висока Політехнічна Школа — Ukrainian Technical University з аудиторним і позаочним способом навчання, відновлюються старі академічні титули (ректорат, деканати, факультети і т. д.) і осідає на довгий час у Регенсбурзі.

Залишається ще згадати, що діялося в Подєбрадах після формального виїзду Дирекції УТГГ. Ще перед від'їздом головного кадру УТГГ було умовлено, що все майно й архіви Інституту візьме під свою охорону Управа Подєбрадського Чеського Музею. Бібліотечна

Комісія, що залишилася в Подєбрадах, мала передати Управі ключі, а на всіх приміщеннях Інституту мала вивісити таблиці, завчасно приготовлені, що ці помешкання знаходяться під охороною місцевого Музею. Цього не було зроблено, а ключі попали до місцевого Чеського Революційного Комітету ("Народні Вібор"). Наслідки цього були такі, що ще до часу, як Інститутом зацікавилася советська влада, частина майна вже була розкрадена (писальні машини, радіо, деякі меблі і т. п.).

По свому прибутті до Подєбрад советська гійськова влада спочатку не цікавилася УТГІ. Пізніше одного дня начальник советського шпиталю в Подєбрадах, що виконував разом і обов'язки начальника залогі, майор Барон покликав до себе співробітників Інституту, що не встигли виїхати з Подєбрад. Після попередньої балачки з поодинокими присутніми майор Барон пішов з ними до приміщень Інституту, оглянув все помешкання, залишене майно, давав запитання і слухав пояснення. Зокрема він цікавився: хто саме (яка політична група) вела Інститут, в чому полягала його чинність та на які гроші він існував. Професори — Добриловський, Садовський і Славінський вже були в той час заарештовані. Барон подрібно інформувався про тих співробітників, що виїхали, хто вони по політичних переконаннях і чому виїхали. За кілька днів він покликав до себе одного з співробітників Інституту і сказав: "Я потребую доклад про діяльність Академії і Інституту. Цей доклад піде до Політуправління Армії, а звітди до Києва, де й рішать долю Інституту". Такий доклад був написаний. Після подачі докладу (в час його писання був заарештований О. Безпалко і пошукували за В. Доманицьким, Г. Денисенком і О. Козловським) співробітники Інституту були знову переслухані, на цей раз представником Політичного Управління Армії, який спеціально приїхав до Подєбрад. Цей особливо цікавився, який вплив мали на Академію і Інститут націоналісти, які держави їх матеріально підтримували, які саме політичні угруповання існували в Академії і в Інституті і т. под.

Поки советська влада провадила своє доходження, Чеський Революційний Комітет у Подєбрадах ("Народні Вібор") доручив на чальникові Безпеки (колишній поліційний інспектор Пецка) перевести слідство, чи Інститут був "коляборантською" установою. Переслухавши співробітників, переглянувши бухгалтерські записи (головну книгу і книгу поточних рахунків він забрав, як доказовий матеріал) начальник Безпеки склав протокол, в якому зазначив, що на підставі залишених документальних даних і свідчень нема підстав для обвинувачення УТГІ в коляборанстві з німцями. З огляду на те, що переведене доходження довело, що Інститут не був "коляборантською" установою, на його гроші в банках не був наложений секвестр, а Революційний Комітет дозволив із цих коштів видати співробітникам, які залишилися в Подєбрадах, утримання за певний час.

Чехи продовжували розтягувати майно Інституту (пристрої, запаси паперу, барви, меблі і т. д.). Одного дня приїхав із штабу Армії лейтенант із дорученням забрати як "воєнну здобич" майно Інституту. Забрав архів і все, що було писаного в Інституті — до найменшого папірця. З бібліотеки забрав усі видання Академії й Інституту, дипломні праці студентів, емігрантські видання, як також видання львівські. Казав, що все це поїде до Української Академії Наук. Вивезли з Інституту 6 тягарових авт і навантажили цілий вагон. Решту, що залишилася, — як твердив ліквідаційний референт Революційного Комітету, що ліквідував майно німців і "коляборантів", — наказав *знищити*, що недивлячись на протести директора Подєбрадського Чеського Музею і було вкано. Лише частина бібліотеки попала до Музею в Подєбрадах, а всі інші книжки, склад видань, матриць і т. д. були будь спалені, будь передані як макулятура, на перерібку. Пристрої та меблі забрав собі Рев. Комітет ("Вібор").

Так скінчив своє існування УТГІ в Подєбрадах.

ВІД УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ

На прислані до музею грошові датки чи матеріали як дар, Український Національний Музей епродовж 24 годин висилає поквітовання й подяку, а також поміщує в найближчій числі журналу "На Слідах" справоздання від кого і що одержано. Коли б помилково не було поміщено в журналі, чи

не одержано посвідки, просимо негайно нам написати і ми радо виправимо помилку.

За всі продані речі як значки, монети, відзнаки чи картки поквітовань не видається і в журналі не оголошується.

Просимо всіх, хто з нами співпрацює, слідкувати за справозданням у журналі "На Слідах".

Західньо-американська група УВАН

До групи українських наукових робітників на Заході ЗДА належить д-р економічних наук Сергій Кротюк, що прибув від року до Денверу з Міннеаполісу, Міннесота. Д-р С. Кротюк, ще з часів скитальщини в Зах. Німеччині, є старшим співробітником УВАН. Він займається питаннями аграрної політики, особливо української. Нині д-р С. Кротюк є співвласником Української Будівельної Спільки в Денвері. Попри того роду практичну діяльність він продовжує працювати в царині теорії української економіки і останньо виготовив більшу працю про "Аграрну політику України". Дня 7 квітня 1956 р. д-р С. Кротюк розповів на черговому науковому засіданні Денверської Групи УВАН про висліди своєї праці в доповіді "До проблем аграрної політики України".

Це п'яте, з черги, засідання Денверської Групи УВАН відбулося, заходами п. Олександра Миколайського, в конференційній залі "Союзу фермерів", що посідають в центрі міста один із крапчих будинків. Проводив зборами проф. Ст. Глушко, а секретарював інж. Л. Биковський.

В конспективній доповіді д-р С. Кротюк подав у вступі окреслення аграрної політики як частини державної політики, яка має на меті регулювати земельне питання в державі, дбати про зріст сільсько-господарської продукції та її збут і узгляднювати інтереси народного господарства в цілому. Виходячи з цієї дефініції, доповідач поділив свій реферат на дві частини: історію й політику питання, звертаючи головним чином увагу на зростаючу поволи в часі ролю селянства в тій царині.

У першій частині доповіді д-р С. Кротюк зреферував побіжно аграрні взаємовідносини в Україні від княжої доби починаючи, під час татарського лихоліття, за часів Галицько-Волинської держави, говорив про зміни, що наступили від 1397 р., після прилучення її до Польщі, про новий період, в цьому відношенні, після Люблинської унії в 1569 р. Далі доповідач докладніше обговорив аграрні взаємовідносини, що витворилися наслідком цього акту, за часів українсько-козацької доби, зокрема спинився на питанні т. зв. "реєстрових козаків". Після 1763 р. наступило кріпацтво, що його завела російська імператриця Катерина II, і майже столітній період тривання "фев-

дальних" взаємовідносин у підросійській Україні. В Галиччині, Буковині й Закарпатті "Весна Народів" спричинила після 1848 р. відповідні зміни в аграрних взаємовідносинах. Реформа царя Олександра II в 1861 р. не була зроблена на користь селянства в підросійській Україні.

Потім докладчик з'ясував зміни в аграрних взаємовідносинах, що їх спричинила в 90-их роках XIX ст. світова криза. Вона різно відбилася на Правобережжі (введення технічних культур через запровадження цукроварства, гуральництва, тощо) і на Лівобережжі (де все ж таки переважала зернова господарка). Далі згадав про зміни в аграрних взаємовідносинах, що почалися в земельному стані посідання в наслідок заснування Селянських Банків і про зріст селянського землеволодіння від 45,7% у 1861 р. до 65,0% у 1909 р. Все ж таки відчувався триваючий брак землі, бо селянські земельні фонди збільшилися впродовж того часу тільки на 20%, у той час як населення зросло майже на 86%. Тому почалася еміграція з Зах. України до західньої півкулі, а з Центральної і Східної України — на Сибір і на Далекий Схід, з чого поволи витворилися Сіра і Зелена України. Одночасно від 1902, 1905 рр. починаються на землях підросійської України селянські заворушення, що спричинили заведення т. зв. Столипінської земельної реформи. При цьому доповідач спинився, зокрема, на характеристиці "хуторської реформи". В міжчасі, впродовж 1895-1900 рр., розвивається в Зах. Європі промисловість і тому збільшується збут із України збіжжя.

В дальшому доповідач з'ясував різниці в селянському землекористуванні на Московщині і в Україні (община й індивідуальне господарство). Аграрна політика за часів Центральної Ради йшла в напрямку т. зв. "трудового господарства", за часів Гетьманату — відбувся зворот до поміщицького господарства, Трудовий Конгрес — вернувся до концепції трудового господарства. Доба "воєнного комунізму" в Україні мала перехідний характер; натомість НЕП викликав великі зміни, тому доповідач уділив цій добі більше уваги. З черги наступила доба колективізації. Вона була катастрофою для українського селянства. Потім відбулося укрупнення колгоспів. Зокрема доповідач докладніше спинився на обговоренні державних машинотракторних

станцій (МТС) і їх монополюючо-диктаторської ролі визискувачів у сільському господарстві України.

В другій частині своєї доповіді д-р С. Кротюк обговорив правдоподібну політику в царині упорядкування сільсько-господарських взаємовідносин в Україні в майбутньому, беручи на увагу узгодження інтересів: працюючих на землі й держави. Яко приклад ось цього роду політики він зreferував наслідки праць "Підготовчої Комісії" Української Національної Ради на еміграції, переведених у 1948/49 рр. в царині проблем будівництва сільського господарства України. Висновки цих праць були схематично наступні: треба йти назустріч індивідуальному селянському господарству, шляхом поступового переходу від сучасних форм землеволодіння, через співпрацю держави й селянства (особливо у справі забезпечення с. г. інвентарем, тощо). У своєму вигляді індивідуальне селянське господарство повинно відповідати вимогам держави й селянства — тому не сміє бути "кармуватим". Воно повинно бути наставлене на збут с. господарських продуктів на ринок. Найкращою формою селянського господарства, на думку комісії, мало б бути т. зв. "трудове господарство", коли одна родина при допомозі с. господарських машин справиться з обробкою свого поля. Розмір господарства залежатиме від с. г. районів України і міг би хитатися напр. від 10 гектарів на Правобережжі і до більших розмірів на Лівобережжі. Впроваджується "неподіл" господарств на зразок бавершафтів в Німеччині або майоратів в Англії. Справу інших спадкоємців можна різно вирішати (через Хліборобський Банк, підготовкою до професійної праці, через zatrudнення в промисловості і т. д.). Земля не може бути предметом торгівлі. Одночасно запроваджується планування с. господарства (приклад в ЗДА). Вимагає того різноманітність с. г. забезпечення сировиною промисловості, і т. д. Стандартизація с. г. продукції могла б бути досягнена заснуванням по різних с. г. районах продукції в Україні (коло 25 культур), також досвідних господарств. Їх значення та роля повинні бути, на думку комісії, більшими й ширшими, ніж досі. Вони не тільки стандартизують, але й налагоджують збут с. г. продуктів. До того доходить поміч зі сторони с. г. кооперації. Індивідуальні селянські господарства по своїй формі повинні бути т. зв. "отрубни-ми", коли садиби в малих селах, коло 40 родин у кожному, були б скупчені і розташовані в формі хреста, а поля довкола такого села були б в одному шматку, як на хуторах. Цим

осяглося б вигоди сільсько-господарського виробництва й культурного співжиття.

Свою доповідь д-р С. Кротюк закінчив зверненням уваги присутніх на складність, порівнюючи з іншими, проблеми, і труднощі її розв'язці в еміграційних умовах життя, здалека від терену. У той же час відчувається потреба опрацювання завчасу концепції найбільш зближеної до вимог життя на випадок майбутньої практичної праці у звільненій Батьківщині.

В обговоренні доповіді взяли участь пп.: інсп. Б. Сопінський, інж. А. Лиско, інж. Ю. С.. З ширшим словом виступили: проф. К. Левченко, д-р Б. Винар і інж. Л. Биковський. Запити й дискусії зводилися до самої назви доповіді — "Аграрна політика України", чи "в Україні"?; методологічної сторони доповіді і до фактичного її змісту.

Наприкінці мав слово доповідач, даючи пояснення на запитання і полемізуючи, або погоджуючись із дискутантами. Чимало спірних питань, на його думку, не могли бути достатньо освітлені в доповіді із-за накопичення матеріалу, конспективності викладу і браку часу, бо ж тема надавалася що найменше на дві доповіді. Той же брак часу, обмежуючи виступи дискутантів, не дозволив доповідачеві відповісти вичерпуючо на всі порушені ними питання.

Тому передсідник, закриваючи збори, і дякуючи доповідачеві за багатий змістом реферат, а дискутантам за жваве його обговорення, одночасно заповів продовження дискусій по змісту доповіді д-ра С. Кротюка на одному з наступних засідань Денверської Групи УВАН у ЗДА.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

1.

Неприємна помилка зайшла в поштованні на ім'я п. В. Федорчука з Швеції (посвідка ч. 227), де було зазначено в журналі, що прислана партитура "ДУМКА" була підписана Менцінським, а має бути, що ту партитуру власноручно підписав ЛИСЕНКО.

2.

В журналі "На Слідах" ч. 6 в замітці про ген. Б. Палія вкралась помилка, а саме, що він іменованим генералом у 1930 році, а має бути в 1920 році.

ПЕТРО ОЛЕКСІЄНКО

ЗАПИСКИ З ПОДОРОЖІ

Попрощали мене побратими з ОБВУА в Шікаго і жаль було залишати засиджене місце та щирих приятелів, але життя іноді вимагає більш, ніж людина хоче, а крім цього обов'язки служення українській справі також мають свої вимоги. Прощались тепло й сердечно. Немов я вибрався десь на край світу.

Ми рушили в "далеку" дорогу з Шікаго до Каліфорнії. Зложив усі "манатки" на авто, а решту до причепки, жінку до авта і гайда шукати нової долі на далекому Заході. Їдуть туди люди і кажуть, що там добре, то напевно і мені буде між ними не зле — думав я.

Широкі поля стейту Ілліной та інших стейтів, які розложені на рівнині, нагадують мені або степи України чи Поділля, де земля чорна й де не кинь оком усе засіяно. Одно кидається у вічі, що нема сіл, а лише фарми. На овиді 20 миль у різні сторони можна нарахувати 5 - 10 фарм як у нас в Україні колись панські маєтки. Це безмежні поля то кукурудзи, то бавовни, то пшениці, то степи з випасом худоби.

Біжить авто по чудовій "гайвей" і іноді бачиш на десятки миль цю дорогу, як вона зникає в сфірнім тумані, то знов вириває і зробивши маленький закрут, знов іде як стріла в далечінь.

Не мав я поняття, що Америка така велика й багата. В розмові з одним фермером довідаюся, що він має 1,500 акрів поля і має сина та все це обробляють лише в двох-машинами. Коней не видно. Лише там, де випас худоби, можна бачити мальовничі одяги ковбоїв, які красуються на своїх конях у степу.

Але ось усе частіше й частіше попадаються ліси та пригорбки — ми в'їжджаємо до славного Еловстон Парку (Вайомін стейт), який тягнеться на сотні миль і в якому є всяка звірина та пташня, бо там заборонено ї стріляти. Проїхавши десяток миль, набираємо газоліну й поживу. Нам радять купити цукру в кістках, бо трапляється, що ведмеді нападають на авта і треба відкупитися від них, а викупом є лише цукор.

При в'їзді в парк — сторожа збирає мито й попереджає, щоб не зачіпати звірини. "Ви ї не зачіпайте, а вона вас напевно ніколи не зачепить" — каже лісничий. Почуваю ніби якусь образу. Виходить, що не вона звірина, яка зачіпає нас, а ми є тими, що зачіпають

звірину. Але нічого не зробиш, приймаю як правило, що мені кусати звірини не вільно, а вона настільки культурна, що мене не буде кусати.

Дорога йде в парку то прямо, то звивається в різні боки, то знов підноситься вгору ніби на те, щоб знов спустити нас в долину. Тут і там трапляється авто, яке нас оминає чи зустрічне авто з туристами. Дорога йде далі все в ліс і ліс. Це старий, зарослий із виверненими деревами, то знову молодняк стрункий і високий та чистий, ніби хто його підстриг і почистив.

На скруті дороги напис, щоб їхати повільніше. Авто виносить нас на вузьку дорогу і звернувши на скруті, ми побачили перед собою величезного ведмедя. Він спокійно виходить із лісу на дорогу і оглянувшись став. Нам повернутися назад ніяк не можна, бо дорога вузька, а в додаток маємо з-заду авта причепку з речами. Зменшую ходу в надії, що цей "культурний" ведмідь піде в ліс. Даю сигнал, щоб вступився з дороги. А він стоїть. Що робити? Не вкусить же він авта, тому поволі їду до нього. Приїхав на два кроки, а він ні руш й дивиться на мене і облизується. Що за свинство!

Дружина говорить мені, щоб кинути йому цукру, то може вступиться. Беру цукор і кидаю цій "культурі". З'їв, облизався і далі стоїть. Виходжу з авта — даю ще цукру і показую йому, щоб ішов в ліс, бо маю їхати

П. Олексієнко показує ведмедеві дорогу в ліс, але ведмідь своє — чекає на миття.

Коли вистачас на одну особу то має вистачити на цілу родину, — думає ведмідь і по сликанні всієї родини всі чекають на цукор.

далі. Над'їжджають ще кілька авт і стають за моїм автом, бо розминутися не можна. Заворкотів ведмідь і з лісу вийшов ще один його колега та прямує просто до авта, до моєї дружини. Став на задні ноги, випнув голову у вікно і лапами хапав то торбину, то інші речі. Дружина дає йому цукру. З'їв цукор і щось буркнув собі під носом но так, що можна б було чути на два бльоки. З лісу виходить ще один великий ведмідь із двома малими ведмедятами і всі прямують до моєї дружини. Стали на задні ноги і обидва пропхали голови у вікно, а дружина дає їм цукру і з страхом думає: "А що буде, коли скінчиться цукор"?

Ведмідь знов випнув лапу до авта і зловив торбинку. Дружина тягне до себе, а ведмідь до себе і ворчить. Дружина догадалась і кинула цукор на землю. Ведмеді кинулись до цукру, а я до авта, і будьте здорові "культурні" ведмеді. Ще пару авт просмикнуло не

заплативши ведмедам митного. Дальші авта знов були задержані ведмедем, який ліг поперець дороги, а другі обшукували авта за цукром та солодкими речами.

Цікаво, що та "культурна" звірина не знаходить смаку в цукерках. Мала дружина добрі цукерки і дала їх ведмедеві, але він взявши — пожвакав і виплюнув.

Вечоріло. Я гнав автом скільки міг на кручених вузьких дорогах, щоб як можна шорше вїхати з лісу, бо було вже пусто в торбинці від цукру, а ніч має свої права. Правду кажучи, я мало довіряв цим "культурним" ведмедам і жалів, що не мав чогось в кишені — чим можна було б налякати цих панів лісових нетрів. Але нагадав собі пораду лісничого.

З великою радістю побачив я просвіт перед собою, де кінчався ліс і ми з полегшею віддихнули, коли ліс залишився за нами.

Ведмідь робить в авті інспекцію: "А покажіть чи нема там якоїсь контрабанди?". Перелякана пані Олексієнко віддає йому цукор, щоб він відчепився.

Традиційне свято незалежності в Онтаріо-Каліфорнія

Ми, емігранти з Європи, а спеціально з України привикли дивитись на територію, з якої ми вийшли, як на край, що має за собою вікові традиції — часто густо ще з передісторичних часів. Втім переконанні утверджують нас нові археологічні розкопки, про які широко розписуються тепер не лиш наші українські, але й чужі часописи.

У нас майже кожне зо старших сіл має свою давню історію, не кажучи вже про міста. Таке напр. мале сільце в тернопільському скрузі як "Глядки", здавалося б маленька бідна оселя, на боці від головного шляху, має свою історичну традицію. Там за часів Богдана Хмельницького відбувалися великі бої і

Лід начальника того відтинка, що бизся там над рікою Серет (Гладкий), сільце дістало назву і там була велика братська могила. Мешканці того сільця гордяться тим, але в своїй скромності нема кому ширше це описати та закріпити на письмі.

Тут в Америці, як новім краю, є інакше. Місцеві предки цих земель або вигинули в боротьбі з європейцями і нема кому плекати традиції, або перенеслись у національні резервати і там плекають свою традицію та розказують своїм нащадкам із покоління в покоління про своє минуле. Але ми з ними не стикаємось, їх мови не розумімо і про це не знаємо.

Пікнік усіх стейтів в Онтаріо, Кал., 4 липня 1956, де було 125,000 людей.

Елемент по містах є пливкий, часто зв'язаний із новою індустрією — не дбає про традицію. А все ж уже в людській природі лежить намагання лишити по собі слід і самі люди дають почин до створення традиції, яка вкорінюється в уми мешканців, нею займаються та її плекають.

До тих думок я прийшов по обсервації життя в місті Онтаріо — місті осідку Українського Національного Музею. Оселя нова, віком около 80 л. Росте як на дріжджах в наслідок зросту індустрії. Від довшого часу закріплюється тут традиція пікніків для всіх стейтів ЗДА в день 4 липня, себто Свято Проголошення Незалежності ЗДА. До цього є прекрасні умовини. Місце літниськове. Клімат дуже теплий і зносний. Висока температура тепла регулюється постійним легким вітром, з поблизу гір (10 миль), яких вершки гкриті снігом. Тут не пріється і нема духоти. Місто дуже чисте на взір великих європейських міст. Прекрасна головна алея, що тягнеться в простій лінії на 7 миль в середині міста, обсаджена густо південними деревами як перцеві, пальми різних родів, кипариси, евкаліптуси і вони додають повабу містові і заохочують туристів відвідати його.

І ось 4 липня кожного року розкладають тут стіл довгий (в тім році на півтора милі). Як слушно подавали летючки — це найдовший стіл у світі. Всі 48 стейтів, а також Гаваї й Аляска, як претендуючі кандидати на прийяття, мають при столі визначені свої місця. Доказом закріплення зросту традиції є ріст гідвідувачів. Минулого року було в той день 75 тис. гостей, а в тім році 110 тис. Тут у тому часі є тривала погода, не треба болтиса буревіїв чи дощу. Кожний напевно зазнає розваги в той день і не пожалує того, що тут побачить.

Ціла церемонія пікніку концентрується на головній вулиці Юклід Аве. Тут від північ-

ної сторони громадається всі учасники походу. Все в належному порядку, згідно з заздалегідь уложеним пляном. Короною церемонії є похід, що йде повільним ходом із півночі на південь до центру міста. На переді представки влади, різні організації з прапорами, всі святочно прибрані, а потім ряд делегацій поодиноких стейтів у своїх різноманітно й оригінально прибраних автах (фловтах). Поміж поодинокі фловти вилетені авта поодиноких торговельних фірм із різних стейтів.

З фловтів перше місце в цім році признали стейтові Міссурі, який виступав у гарно удекорованім, по саму землю сягаючим човні, а його повільний хід робив враження, що човен пливе по тихій воді з красунями цього стейту. Визначне місце зайняв фловт фірми "Уайт Брос" з оригінально доданим напроперек фловту — великим літаком, якого пропелер обертаючись, немов підганяв його. Великий танк М-41 пригадав широкий — по обох боках шляху — згромадженій публіці, що військовість пильно пам'ятає про оборону нашого краю в нинішній, так напруженій міжнародній ситуації.

Розуміється оплескам і захопленню публіки не було кінця. Дітвора різних національних груп мала неабияку радість приглядаючись — стоячи на лавках — не один певне перший раз у житті тому маєстатичному походуві.

Похід дійшовши до центру міста, розв'язався, а в мені, що приглядався пильно цій церемонії — скристалізувалась думка, що треба б нам використати таку нагоду і подумати над тим, щоб включитись слідуєчого року в той похід та засвідчити в тій новій прибраній свободолубній батьківщині своє національне існування.

В. Л.

На пікніку стейтів в Онтаріо, Каліфорнія, компанія Сункіст, яка насадила для реєлями помаранчових дерев з помаранчаними, роздавала даром помаранчовий сік ("джус"-напиток) — всім хто лише хотів. Було роздано поверх 11,000 гальонів соку

“МІСТО ТІНЕЙ” І “ДІЗНЕЙ ЛЕНД”

Вже десяток літ як стоїть Каліфорнія росте як на дрижджах. Той хто був 10 літ тому в Каліфорнії, сьогодні її не пізнає. Росте шаленим темпом індустрія, будівлі, населення. Каліфорнія вже є першим стејтом в літаковій індустрії, першим у продукції фермерських продуктів та в різній іншій промисловій продукції — каліфорнійський стејт випереджує інші.

Лос Анджелес є другим містом щодо будівельного руху. Нью Йорк є першим. Після них іде Шікаго та інші міста. У першій півроці 1956 р. з 23 передових міст в Америці — 16 ведуть перед по будівлі в південних і західних стејтах — що є доказом, що будівельний рух та індустрія переносяться на південь і на захід. Можна собі уявити будівельний рух в Лос Анджелес, коли лише за півроку видано 140,000,000 дол. на будівлі.

За останніх п'ять років населення в Каліфорнії збільшилось з 8 мільйонів на 13. По величині Лос Анджелес став уже третім містом в Америці.

Росте населення в Каліфорнії, а з ним росте індустрія, торгівля та як звичайно, ростуть ресторани, кабаре, готелі та місця розваги, забав і спочинку.

До минулого року одною з атракцій в Лос Анджелес було “Місто Тіней” (Гост Тавн), це показують місто, яке існувало 175 літ тому — з його всіма старинними побудовами, ковбоями, ковер вагон, потягом та нападами індіанців на потяг в часі екскурсії. Яка кількість людей відвідує річно це місто можна собі уявити з того, що в ресторани, де подають лише печену курку та “строберішай”, було видано в 1915 році — 1,745,302 обідів.

Там є потяг, який везе прогульковців через поля й ліс та на нього нападають бандити, що їх обличчя зав'язане хустинкою. Це дає прогульковцям хвиливу ілюзію того, що колись на правду переживали подорожуючі по Каліфорнії. Люди радо переносяться в минуле, в давно вже забуті часи і місцевості, де нераз царствовало безправ'я, що це сьогодні породило в фільмовій продукції ковбойські фільми. І саме тому, ввійшовши в “Місто Тіней” (Гост Тавн) відчуваєте, що перекинулись десь у минуле, яке вам знайоме з ковбойських фільмів; тут все вам пригадує те, що ви вже десь бачили: Ковер вагон запряжений в 3 пари коней, поні поштар, шериф, салуни, тюрма, друкарня, кузня, ковбої, вершники, індіанці, які радо фотографуються з відвідувачами. Тут екскурсант може проїхатися потягом або в ковер вагоні, чи на конях і на фургонах та мати тисячку різноманітних забав і

вражень. Все це в пам'ять славного минулого Каліфорнії.

В минулому році побудовано ціле місто в Лос Анджелес для забави і розваги Дізней Ленд (Дізней земля). Тут величаві замки, фантазії з минулого, кораблі, які колись плавали по ріці Міссісіпі, корабель, що його вживали пірати з гарматами та безногим піратом. Також побудовані цілі вулиці з домами як фантазія будучого. За невелику заплату можете проїхатися кораблем, який існував сто літ тому на ріці Міссісіпі, пообідати в ресторані на кораблі піратів і оглянути його та мати уяву, який це був корабель морських піратів. Ви чуєте крики звірини — що вам нагадує фільм із джунглів Африки. Переходите кілька бльоків і ви вже є на пристані в Африці. Одяги людей, річний корабель, пристань, ріка та дерева все нагадує африканську пристань, а крики звірини і птахів доповнюють картину.

Сівши на невеликий корабель, набитий публікою, починаєте подорож по “африканській” ріці. Ріка в'ється в один, то другий бік як гадюка. Зарослі іноді закривають небо і пароплав проходить як у тунелі попід гиллям тропічної рістні. Крик слона, лева і мавп несеється з усіх сторін. Ви бачите як із хащів виглядають обличчя дикунів і на сонці вилискують їхні гострі списи. То тут, то там жбурне у воді своїм хвостом крокодил і впірне в брудну воду ріки на те, щоб виринути поза кораблем і змірявши очима величину корабля — не під силу проковтнути! — пливе на поверхні води на другий бік ріки і там вилазить на беріг.

Коло вас безперестанно цокають фотографічні апарати.

Іноді бачите серед кущів слона, який своїм довгим носом вимахує в повітрі і видає такий крик ніби ось уже зараз він нападе на корабель. На гиллях мавпи виробляють різні

Середньовічний замок у ДІЗНЕЙ ЛЕНД

викрутаси: то хвостом зачепляться за гілля і дістає щось із землі, то скачуть у різних напрямках. Дітвора на вершку свого задоволення.

А от цар Африки — лев з царською повагою вилазить із кущів, оглянув все кругом і ніби з відразою до такого звіря як корабель — повертається і зникає в джунглях. Птахи джунглів з їх красою опірениня, співами і криками доповнюють картину подорожі по “африканських джунглях”. Всі птахи, слони, мавпи і інші звірі та дикуни штучні.

Ось уже пристань і ви з задоволенням виходите на беріг і ще не опам'ятавшись від

Піратський корабель із 18 століття в ДІЗНЕЙ ЛЕНД

Корабель, який плавав по ріці Міссісіпі, а тепер плаває в ДІЗНЕЙ ЛЕНД

враження, попадаєте в старовинний лицарський замок з 10 віку з його фантастичною побудовою, стінами, підземним мостом, обведений глибоким ровом із водою та озброєною сторожою з списами коло воріт.

Побудова такого розвагового міста коштувала 50,000,000 дол. В першому році за 10 місяців існування — його відвідало 3,642,597 відвідувачів. Вступ 1 дол. Провірено, що кожний відвідувач залишає пересічно 2.37 дол. в тім забавовім місці. Припускають, що за 1956 рік — число відвідувачів подвоїться. Йде закінчення побудови залізниці, по якій будуть їхати потяги сучасного розміру з вагонами, які будуть вести екскурсантів по “Сагарській пустині”, по “джунглях Індії”, степами Міссісіпі та через землю “Дізей Ленд”.

ДО ВІДОМА ВСІМ НАШИМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ ГРІШМИ І МАТЕРІАЛАМИ

1. Просимо всіх наших жертводавців слідкувати за журналом “На Слідах” і перевірити в списках жертводавців чи є там Ваше ім'я. У випадку, коли б Вашого імені не було, а Ви прислали до Музею гроші чи речі, то просимо Вас негайно написати до Музею і зазначити, коли і що вислали до Музею. Коли трапилась помилка, вона буде виправлена.

2. Кожний, хто прислав до Музею гроші чи матеріали, дістає впродовж 24 годин офіційну посвідку з числом, під яким ця жертва

поступила і записана в музейній книзі, та подяку від Музею. **ЗБЕРІГАЙТЕ ЦІ ПОСВІДКИ!**

В кінці року, коли виповняєте податковий виказ, то приложіть ці посвідки і відтягніть від загальної суми Вашого заробітку ту суму, що її Ви пожертвували до Музею. Речі куплені і подаровані Музеєві також можуть бути відтягнені. Наш Музей користується правом, як культурна установа “ТЕКС ЕКЗЕМП”.

УПРАВА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ
І БІБЛІОТЕКИ.

МУЗЕЙНІ ВІСТІ

СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЙНИЦТВА

ПОЖЕРТВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В КАЛІФОРНІ

Поступлення від 12-го червня по 1-ий вересень 1956

ГРИШМИ ПОСТУПИЛО:

Петро Олексійко, Шікаго, Ілл.	\$500.00	О. Нагірна, Нью Йорк, Н. Й.	1.00
Келеник Лисюк, Онтеріо, Кал.	300.00	Петро Бронський, Честер, ПА.	1.00
Роберт Лорен, Вашингтон Д. С. (американець) ..	20.00	Святослав, Бафало, Н. Й.	1.00
Михайло Бандрівський, Бафало, Н. Й.	5.00	Александр Демчишин, Філадельфія, Па.	1.00
Д-р М. Логан, Сиракюз, Н. Й.	4.00	Антон Кирилук, Геллок, Мін.	1.00
Ярослав Андрушків, Детройт, Міч.	4.00	Павло Волянський, Клівленд, Огайо	1.00
Д-р Теодор Мацьків, Чагрін Фалс, Огайо	3.00	Степан Савчук, Клівленд, Огайо	1.00
Юліан Войтович, Естакада, Орегон	3.00	Д-р Семен Дорошак, Бафало, Н. Й.	1.00
Д-р К. Матвієнко, Нью Гевен, Конн.	2.00	Інж. Василь Ковалевський, Бафало, Н. Й.	1.00
Р. Павлович, Бронкс, Н. Й.	2.00	Анна Кручак, Гемтрамк, Міч.	1.00
Інж. Орест Семчишин, Нью Йорк, Н. Й.	2.00	Д-р Теодор Парфанович, Бафало, Н. Й.	1.00
В. Трусевич, Шікаго, Ілл.	2.00	Д-р Михайло Сайкевич, Бафало, Н. Й.	1.00
Юрій Артюшенко, Шікаго, Ілл.	2.00	С. Бобилик, Петерсон	1.00
А. Онишко, Сідней, Австралія	1.00	Василь Мудрий, Нью Йорк, Н. Й.	1.00
А. Забудько, Прайніфілд, Н. Дж.	1.00	Юліан Осадца, Бафало, Н. Й.	1.00
Іван Р. Костюк, Трентон, Н. Дж.	1.00	І. В. Домбровський, Пітсбург, Па.	1.00
П. Бондаренко, Бафало, Н. Й.	1.00		
Христина Дашо, Медісон, Ілл.	1.00		

Разом поступило за 3 квартали \$879.00

МАТЕРІЯЛАМИ ПОСТУПИЛО:

497. В. Петрук — Німеч. 11 дерев. писанок і персональна кореспонденція (16 лист.).	507. І. Деснянський, Англія — 17 книжок.
498. Інж. Юрій Лісовий — Англія, дві ілюстр. біблії старинного видання, два томи ілюстр. творів Шекспіра, стар. видання, І. кн. 3 анг. кн (від 1733-1916), 6 ілюстр. англ. журн.	508. П. Кашуба, Англія — 22 штуки (кореспонденція поета П. Качури, вирізки з час. і 4 фота).
499. Т. Рябокін. ЗДА — 2 бюлетені, І. журн. І прогр.	509. Ч. Міщук, Бельмор, Австралія — 15 штук (час. + запрошення і летючка).
500. М. Гадицький, ЗДА — 2 кн. + І каталог пош. марок + І час.	510. "Український Робітник", Канада — 16 штук (летючки, програмки і правильник Укр Нац. Об'єднання Канади), 1 кн., 1 реферат, 2 програмки і 1 афіш.
501. Укр. Нац. Дім, Бафало, Н. Й. — 58 штук (бюлетені, звіти, картки, фота, квитки, заклики, програми).	511. Кап. Шрамченко, Філадельфія, 20 штук (квитки, свідоцтво, листи, стінний календар і 1 час. + 1 фото).
502. І. Чавро, Англія — 2 книжки.	512. УВАН, Нью Йорк — 1 книжка.
503. "Шлях Перемоги", Німеччина — 2 книжки.	513. Клуб Приятелів Укр. Кн. Вініпег, — 1 кн
504. М. Кочубей, Бельгія — 2 книжки.	514. Шаповал Ілько, Льорет, Франція — 10 часописів, 25 час. + 17 чисел час.
505. В. Попович, Бельгія — 40 штук (4 журн. І. кн. календарці, пісні в нотах, листівки, марки, образки, програмки).	515. С. Саранчук, Торонто, Канада — 1 книжка.
506. П. Плевако, Париж — 22 штук (відозви, летючки, листівки і вирізки з час).	516. "Броди - Лев", Нью Йорк — 1 одмоновка 1956 р.
	517. Ю. Оліяр, Лінкольн, Англія — 18 штук (11 кн. 6 журналів, 1 письмо-звернення).

518. Осередок Укр. Культури й Освіти, Вінніпег — 1 книжка.
519. Марченко П., ЗДА — 2 книжки.
520. СУФЖО, Філадельфія — 1 журнал.
521. Соловій Д., Ст. Пауль, Мінн., ЗДА — 26 кн. + 33 штук бюлетенів, час, 1 мапа, меморіал.
522. Павлиш І., Шікаго — 115 штук (різні запрошення, листки, відозви, календарці, час. + відзнака).
523. Сотн. П. Олексіенко, Онтеріо, Каліф. — 108 штук (2 бунти карток, світлина, 2 транспар. 1 прапор, плахта жалібна, матеріал на прапор, гіпсова скульптура, 5 фото, бюлетені, журнали, час. + 14 різних світлин, 35 світлин генералів).
524. "Українське Слово", Париж — 4 книжки.
525. К. Доманьчук, Шікаго — 2 гуц. короби, 3 кн. + 1 виш. жін. торбинка і 1 дерев. гуц. ніж.
526. Палій Ал. і Б., Детройт — 2 мал. відзнаки, і мапа Зим. Походу.
527. Ю. Артюшенко, ЗДА — 1 книжка.
528. С. Довгаль, Німеччина — 37 штук (листівки, програмки, витинки з часописів, журнали і 2 книжки).
529. Д-р Е. Стецьків, Бафало, Н. Й. — 1 німецька хроніка з року 1566.
530. І. Лучків, Торонто, Канада — 2 журнали + 170 штук (публікації з Торонта і з поза Торонта, листки, витинки з час. + значки мист. виставки).
530. В. Федорчук, Швеція — 1 книжка.
531. Й. Якімов-Метан, Франція — 4 книжки.
532. "Мітла", Аргентина, 5 книжок, 1 програма.
533. Івнж. В. Сіак, ЗДА — 1 світлина.
534. В. Охріменко, Австралія — 1 кн. + 6 копій листів з Парижа.
535. Д-р Куліковський, Німеч. — 3 кн. + 2 запрошення + 36 листків, світлина ген. Палія.
536. Ю. Курилас, Англія — 116 штук час. + 63 кн.
537. А. Яременко, Шікаго, ЗДА — 1 бюлетень.
538. Іван Музика, Шікаго, ЗДА — календарі і програмки — 6 штук.
539. Текля Деніс, Сан Франциско, ЗДА — фото-стат листів А. Гончаренка, 2 штуки.
540. Олег Лащенко, ЗДА — 1 книжка.
541. Роман Бжеський, ЗДА — 2 книжки.
542. Осип Залеський, ЗДА — 1 книжка.
543. Олег Левицький, ЗДА — 1 гуцувальська палиця.
544. Марія Левицька, ЗДА — 1 шал. хустка.
545. Тетяна з Левицьких, Гірка, ЗДА — вишивана блюзка ношена бл. п. Ольгою Басараб.
546. "Самопоміч" Нью Йорк, — 9 часописів.
547. Д-р Іван Максимчук, Бразилія — 37 штук (час інформ. листки, бюлетені і звіти).
548. Ольга Чмола, ЗДА — одна вишивана серветка.
549. СУМА, Нью Йорк — 50 різних летючок.
550. Богдан Загайкевич, ЗДА — 18 бюлет. і дружів і один календарець.
551. М. Паласюк, Англія, 57 штук (часописи, журнали, летючки і стінні календарі).
552. М. Борсук, Англія — 188 штук (час. Думка, Наш Вік, Ранок та витинки з час).
553. "Шлях Перемоги", Німеччина — 1 книжка.
554. Анна Зяць, Бафало, ЗДА — 16 штук укр. грошей.
555. Михайло Пізнак, Нью Йорк — 4 фота з наради УККА з предст. Республ. Конвенції в С. Фр. і 3 меморіали.

ПОВІДОМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ

ЦІННИЙ НАБУТОК

Наш музей одержав із Аргентини від пана Є. Онацького цінний дарунок, а саме: 6 альбомів із витинками з італійської преси про історичні події в Україні. Всіх витинків 1,635 за 1919 і 1920 роки. Багато витинків із фотографіями українських політичних діячів як С. Петлюри, Порша, проф. Грушевського та інших.

ДО МУЗЕЮ ПОСТУПИЛО РЕЧАМИ:

У 1954 р, 1,441 штук

1955 р, 7,638 штук

1956 р, (за пів року) 3,520 штук.

Разом поступило — 12,599 штук.

Прислано було: Образи олійні, документи, книжки, вишивки, фотографії, писанки, гуцувальські вироби, зброю, одяги.

Крім того до Музею постійно присилають журнали й часописи 144 видавництва із усього світу, що зазначено на обгортці журналу (друга сторінка) в минулих числах.

ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ УПРАВИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ

Засідання відбулося 26-го серпня ц. р. в будинку Музею, в годині 2-ій по полудні. П. Петро Олексіенко вибраний до Ради тростистів, а п. Дмитро Кач касиром на місце пані Пакульєць і п. Пакульєць, які від'їхали на Схід із Онтаріо.

Управа прийняла скілька важних постанов щодо сталого Музейного фонду, що мають ввійти в статут та план дальшої праці.

Перша жіноча організація в Онтаріо, Каліфорнія

26-го серпня ц. р. відбулися збори жінок у залі при Музею. На них заложено першу організацію, жіноцтва в Онтаріо "СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК".

До управи вибрані: П. Ольга Кач передсідниця, п. Ірена Сіак заступниця, п. Тетяна Пічка секретарка і п. Марія Левицька фінансова секретарка. Про плани й діяльність організації, а також світлинку жіночого відділу буде поміщено в черговому числі журналу "На Слідах".

СПИСОК ОСІБ З-ПОЗА СТЕЙТУ КАЛІФОРНІ, ЯКІ ВІДВІДАЛИ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ В ОНТАРІО

Ім'я та прізвище, місце замешкання і стейт (край):

1. Софія Гасвська, Ірвінгтон, Н. Й.,
2. Юліан Каменецький, Шікаго, Ілл.,
3. Ярослав Годзінські, Нью Гемпшир, Н. Г.,
4. Александра Штогрин, Філадельфія, ПА.,
5. Григорій Штогрин, Філад. Па.,
6. Наталія Штогрин, Філадельфія, Па.,
7. Орест Старчук, Едмонтон, Алта, Канада,
8. Петро Олексієнко, Шікаго, Ілл.,
9. Анна Олексієнко, Шікаго, Ілл.,
10. Любов Горбач, Шікаго, Ілл.,
11. Теодозія Стеців, Честер, Па.,
12. Бронислава Гричківська, Клівленд, Огайо,
13. Теодозія Бойко, Йонгстаун, Огайо,
14. В. Васік, Ошава, Онт., Канада,
15. Маруся, Ошава, Онт., Канада,
16. Т. Сліпчинський, Едмонтон, Алта., Канада,
17. В. Сліпчинська, Едмон., Алта, Канада,
18. О. Бойдунік, Мюнхен, Німеччина,
19. Євген Козар, Кенора, Саск, Канада,
20. Ернест Найт (англієць) Ванкувер, Канада,
21. Катерина Турко, Норт Шікаго, Ілл.,
22. Міка Дурські, Норт Шікаго, Ілл.,
23. Ю. Присташ, Йонгстаун, Огайо,
24. М. Курак, Ванкувер, Б. К. Канада,
25. В. Курак, Ванкувер, Б. К. Канада,
26. Стефанія Деймен, Детройт, Міч.,
27. Марія Сочилас, Детройт, Міч.,
28. Антін Малахович, Вієнна, Огайо,
29. Пані Малахович, Вієнна, Огайо,
30. Мрс. М. Гримач, Істон, Па.,
31. Євген Гримач, Нетконг, Н. Дж.,
32. Н. Добрянський, Форт Франсес, Онт., Канада,
33. Стефан Крутий, Нью Маркет, Н. Дж.,
34. Х. Кирилюк, Гельок, Мінн.,
35. Антін Кирилюк, Гельок, Мінн.,
36. Станислав Вільчек і сини, Соневілла, Н. Дж.,
37. Пані Вільчек, Сон., Н. Дж.,
38. Марія Косинська, Сон., Н. Дж.,
39. Марія Левицька, Бафало, Н. Й.,
40. Олег Левицький, Бафало, Н. Й.
41. Тетяна Гірка, Баф., Н. Й.,
42. Марія Маслюк з родиною, Нортгемптон, Пен.
43. Богдан Фіглюс, Бафало, Н. Й.,
44. Нік Арсеній, Нью Йорк, Н. Й.,
45. През. Дмитро Галиччін, Джерзі Ситі, Н. Дж.,
46. адв. Михайло Пізнак, Нью Йорк, Н. Й.

ДО ВСІХ ЗЕМЛЯКІВ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

По закінченні II-ої світової війни більшість перебуваючих у західній Європі українців вернулася добровільно чи примусово в Україну, а ті, що залишились в Європі, не виявляючи охоти вернутися до краю під большевицький режим, стали політичними емігрантами та розмістились по різних таборах головню в Німеччині та Австрії. У вичікуванні кращої долі взялись вони до організованя свого життя, потворили по таборах різного роду школи та інші культурні станиці. Не бракло і починів зайнятих музейництвом. Однако ж коли з скупацією Праги та Берліну большевиками — пропав Музей Визвольної Боротьби України та архіви, які там знаходились, очі емігрантів звернулись на Новий Світ, себто Америку та Канаду, куди почалась остаточно переноситись українська еміграція.

На новому терені гурт ініціаторів усвідомив собі потребу діянн в ділянці музейництва. За ініціаторами пішла й ширша громада, бо "живий народ живе гадає". Вони усвідомили собі, що не сміє бути перерви в цій акції і треба рятувати те, що залишилось між українською спільнотою тут в Америці чи Канаді та серед рештків еміграції в Європі. Так повстали побіч давніше основаного музею Української Культури й Освіти у Вінніпегу музей-архів в Клівленді, Онтаріо і Шікаго. Ініціатори вложили багато зусиль у тім напрямку, а ширша громада підперла ці змагання і вже досі видимий успіх.

Не треба тільки засипляти справи. Тліючу іскру треба розгорнути в огонь. Дальший розвиток залежить вже тільки від ширших кол суспільности.

У кожному скупченні емігрантів повинні найтися ініціатори, які громадили б матеріяли та заохочували других до цього. Тут можна одиниця відповідальна перед історією за свій обов'язок. В ювілейному році Івана Франка — невтомного діяча і пропагатора в ділянці музейництва і архівництва — треба пригадати його знаменні слова: "Кожний цумаї, що на Тобі мільйонів стан стоїть, що за долю мільйонів мусиш дати Ти одвіг". Доложим своїх заходів та ідім його слідами в тім напрямку.

Не важно, до котрого музею треба післати речі, але треба собі усвідомити, що цей обов'язок мають виконати **ВСІ УКРАЇНЦІ**. І кожний, що знає, що в другого знаходиться якась цінна річ, повинен спонукати дотичного власника виповнити свій обов'язок.

Тож звертаємось із закликом до **ВСІХ УКРАЇНЦІВ, ПРОЖИВАЮЧИХ НА ВІЛЬНИХ ЗЕМЛЯХ**, емігрантів, чи тут вже народжених: **СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК**, перегляньте належно свої речі і шліть РЕЧІ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ДО МУЗЕЮ ЧИ ДО АРХІВУ, НА ВІДОМІ ВАМ АДРЕСИ, А КОЛИ НЕ ЗНАЄТЕ ТО ЗАПИТАЙТЕ ЗА АДРЕСОЮ В МІСЦЕВИХ УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВАХ. В цей спосіб Ви лишите не лише свою особисту пам'ятку на вічні часи, але збагатитьте і дотичний музей на пожиток будучих поколінь. Це буде zarazом доказ живучости та української національної свідомости теперішнього покоління.

ВІДЗНАКИ, МОНЕТИ, ЗНАЧКИ І МАРКИ ВИДАНІ УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛЬНИМ МУЗЕЄМ

1. Український Національний Музей був заснований у 1954 році і тоді були видані значки в двох кольорах: синьо-жовтий ПРАПОР із надписом по-англійськи: "Український Національний Музей в Онтаріо, Каліфорнія 1954".

Значок в двох кольорах: синій і жовтий продається 98 штук (два листки) за **ОДНОГО** долара.

2. Офіційне відкриття УНМузею відбулось 15 жовтня 1955 року і з тої нагоди випущено пропам'ятну монету з металю ДУРО — срібно-нікльову. Монета розміру 50 американських центів, ніколи не ржавіє і може бути збереже-

Це монету з металю дуру чи срібно-нікльову можна набути за **ОДНОГО** долара.

на століття. На одній стороні монети є тризуб і надпис по-англійськи: "Український Національний Музей в Онтаріо, Каліфорнія", та дата відкриття "15 жовтня 1955". На зворотній

стороні портрет Т. Шевченка з підписом внизу по англійськи "Т. Шевченко" і над головою по-українськи: "Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь". Ця монета буде свідком прийдешнім поколінням, що ми будучи на іміграції "чужого навчались і свого не цурались".

3. Крім цього, Музей видав серію значків з п'яти штук: з зубцями і без зубців.

1. Українська культура,
2. Княжа доба,
3. Гетьманська доба,
4. Визвольна доба,
5. Будинок Музею з датою засновання 1954 р.

Марки є на гумованому папері, рубцьовані, в аркушах по 60 штук. Мистецька обробка і виконання п. М. Битинського з Торонта, Канада.

4. Далі УНМузей видав 15 штук листівок із експонатів Музею і нашої культури. Поштові листівки мають надпис український і англійський. Така листівка йде через численні руки і робить пропаганду нашої визвольної справи і культури.

5. УНМузей вкінці видав металеву відзнаку з тризубом, із шпилькою, для ношення на сядгу. Відзнака емальова синя з надписом по-українськи: "Українська Культура", а також є з англійським надписом: "Українська вільна культура". Ціна відзнаки 1 дол. за штуку.

Український Національний Музей просить усіх громадян набути ці речі і поширювати між нашими людьми і чужинцями, рекламуючи нашу культуру і визвольні змагання.

Укр. культура

Княжа доба

Гетьманська доба

Визвольна доба

Будинок Музею в Онтаріо, Кал.

Серія значків в кольорах з п'яти штук. Їх можна набути 10 серій за **ОДНОГО** долара.

ВІДПОВІДЬ Д-Р С. НАРІЖНОМУ

На статтю К. Лисюка п. н. "Музей Визвольної Боротьби України", що була оголошена в журналі "На слідах" ч. 4, серпень - грудень 1955 р відізвався по 8 роках мовчанки д-р С. Наріжний і оголосив в "Америці" в червні ц. р. статтю п. н. "Про два українські музеї", а тепер поміщує аналогічну статтю в "Українському Голосі" у Вінніпегу.

Відповідь на ці статті дав К. Лисюк у вінніпег-

ському "Новому Шляху" (з вересня ц. р.) п. н. "Музей Визвольної Боротьби України (Хто завинив що він опинився в большевицьких руках)." Крім цього К. Лисюк плянує видати окрему книжку в цій справі з фотографіями дотичних документів. На її підставі саме українське громадянство зможе видати свій осуд у справі запропащеного Музею Визвольної Боротьби в Празі.

ПОВІДОМЛЕННЯ

РІЗДВЯНІ КАРТКИ УНМУЗЕЮ

Український Національний Музей випустить Різдвяні картки з українською тематикою: українська культура, княжа доба, гетьманська доба, визвольні змагання.

За ближчими інформаціями просимо звертатися до управи Музею.

Управа Музею пошукує кольпортерів для продажу цих карток.

"П О Р О Г И"

Одинокий літературно - мистецький журнал на південно - американському континенті В "ПОРОГАХ" друкують свої праці українські поети, письменники, мистці і науковці.

В "ПОРОГАХ" друкуються переклади кращих літераторів світової слави. ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ, ЧИТАЙТЕ "ПОРОГИ".

Річна передплата \$3.00 річно.

Адреса: "POROHY" Casilla de Corres 3184
Buenos Aires, Argentina.

ДРУКАРНЯ "НОВОГО ШЛЯХУ"

Д Р У К У Є :

● Часописи	● Календаріюми (педс)	● Обіжні листи	● Тикети до передержки
● Книжки	● Летючки	● Адресові наліпки	● Бизнесові картки
● Словники	● Шери (уділи)	● Прив'язки (Тегс)	● Бизнесові форми
● Памфлети (брошури)	● Сертифікати	● Весільні запрошення	● Білянсові зіставлення
● Молитовники	● Грамоти	● Родинні повідомлення	● Стейтменти
● Каталоги	● Наголовні листи	● Тикети вступу	● Інвойси (рахунки)
● Календарі	● Коверти	● Базарові тикети	● Мапи

ТА ІНШІ ПРАЦІ З ОБСЯГУ ДРУКАРСЬКОЇ ШТУКИ. ПРИСТУПНІ ЦІНИ, СОЛІДНА І ШВИДКА ОБСЛУГА!
Замовлення з-поза Вінніпегу виконується в якнайскорішому часі. При більших або постійних замовленнях — відповідна знижка.

Замовлення на часопис і дуркаські праці слати на адресу:

NEW PATHWAY

P. O. Box 785

Tel. 93-1976

Winnipeg, Man.

ЗАКЛИК

УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В ОНТАРІО, КАЛІФОРНІЯ, ЗДА

Ми люди ХХ ст. є свідками незвичайно
кних подій у світі і будучі покоління будуть
м завидувати, що ми жили в таких бурхли-
чих часах, подібно як ми, сучасники теперіш-
нього століття, мило читаємо про наполеон-
ові часи ХІХ ст.

Ми пережили 1-шу світову війну 1914-19
рр. з її далеко ідучими наслідками — револю-
цією 1917 р. у колишній російській імперії,
повстанням нових держав в Європі. Ми пере-
жили повстання Української Держави з різ-
ними формами її устрою. Ми пережили 2-гу
світову війну 1939 - 45 рр. з її ще більше бо-
лючими наслідками — особливо величезними
знищеннями мільйонів людей та величезними
знищеннями матеріальної культури. Все це
вимагає від нас українців утривалення в па-
м'яті для грядучого покоління наших виз-
вольних змагань.

Особливим завданням нинішнього заклику
є звернутись до українського громадянства
живучого на еміграції, поза межами окупова-
ної ворогом території, а спеціально зверну-
тись до Українських Інвалідів, як учасників
наших визвольних змагань зо зброєю в ру-
ках — допомгти Українському Національному
Музеєві в Онтеріо, Каліфорнія, ЗДА, зібрати

дані про визначніших провідників визволь-
ного збройного руху. Ми хочемо заховати приз-
вища та імена цих полковників і генералів,
які були чинні у визвольних наших змаган-
нях, а то за час 1) Української Центральної
Ради, 2) Гетьманату, 3) Західної Области
УНР, 4) Української Народньої Республіки і
5) на Закарпатті.

Сповнимо громадно й совісно цей наш
обов'язок. Іде нам про те, щоб подати біогра-
фічні дані цих осіб — померлих чи живих, —
в яких формаціях і на яким терені та в яким
часі вони ділали, по можності з відповідними
світлинами.

Український Національний Музей завів
для кожної доби окремих альбом і окремих
відділ — все маючи на меті вшанувати їх дії —
для заховання в пам'яті грядучим поколінням.

Тому в зрозумінні цього спільного нашо-
го обов'язку — хто живий, берімся до цього
нетрудного діла, а будучі покоління оцінять
належно нашу працю.

Всякі матеріяли просимо слати на адресу:

UKRAINIAN NATIONAL MUSEUM
312 East "H" Street,
Ontario, Cal.

КОШТИ ОГЛОШЕННЯ:

Ціла сторінка на задній обкладинці зовні	60.00 дол.
Ціла сторінка в тексті	50.00 "
½ сторінки	30.00 "
¼ сторінки	17.50 "
⅓ сторінки	9.50 "
1/16 сторінки	5.00 "

ПРОСИМО ЗГОЛОШУВАТИСЯ НА КОЛЬПОРТЕРІВ ЖУРНАЛУ "НА СЛІДАХ".

*M. Chornohuz ms ky
28 Hanes St
Buffalo 6, W.Y*

BULK MAIL
U. S. Postage Paid
Permit # 78
Ontario, Cal.

RETURN POSTAGE GUARANTEED
by Ukrainian Nat. Museum
312 East "H" Street
Ontario, Cal.